

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет

Факультет економіки та управління
Кафедра економіки та економічної теорії

Підборочинська Надія Богданівна

Управління сертифікацією продукції в процесі експортної експансії компаній/

Management of product certification in the process of export expansion of companies

спеціальність: 051 – Економіка
освітньо-професійна програма – Економіка та управління підприємством

Випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка групи ЕУПм-21
Підборочинська Надія

підпис

Науковий керівник:
д.с.-г.н., професор Гайда Ю.І.

підпис

Випускну кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

“___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **В.В. Козюк**

підпис

Тернопіль – 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ПРОДУКЦІЇ	6
1.1. Сертифікація як інструмент управління якістю та безпечністю продукції на підприємстві	6
1.2. Методика квалітології та кваліметрії	10
1.3. Роль сертифікації у зовнішньоекономічній діяльності підприємства	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ	19
2.1. Аналіз стану та перспектив нарощування експорту продукції АПК України	19
2.2. Вплив сертифікації продукції на динаміку експорту продукції агропромисловими підприємствами України	36
2.3. Оцінка стану екологічної стандартизації і сертифікації виробництва сільськогосподарської продукції в Україні	42
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ, ОБМЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СЕРТИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ	47
3.1. Удосконалення системи державного регулювання стандартизації та сертифікації продукції аграрного сектора економіки України	47
3.2. Гармонізація процедур сертифікації продукції в контексті угоди про асоціацію України та ЄС	51
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ... Помилка! Закладку не визначено.	
ДОДАТКИ	Помилка! Закладку не визначено.

ВСТУП

Важливою умовою динамічного економічного розвитку України є максимально можлива реалізація потенціалу агропромислового комплексу та харчової промисловості. Статистичні дані свідчать, що впродовж останнього десятиліття в нашій країні відбувається помітна зміна структури експорту – субституція продукції традиційних секторів промисловості товарами аграрного сектору. Через значущість експортного потенціалу АПК важливим є дотримання українськими товаровиробниками низки загальноприйнятих правил щодо якості та безпеки вітчизняної сільськогосподарської продукції згідно європейських стандартів і норм.

Актуальність теми. Одним із факторів ефективної діяльності суб'єктів господарювання є їх вихід на світові ринки. В умовах посилення глобалізації міжнародної торгівлі конкурентоспроможність підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках залежить від дотримання ними діючих стандартів якості і безпеки продукції. Тому питання якості та безпечності продукції є важливою передумовою успіху в процесі експортної експансії компаній. Адже для виробників якість стає ключовим гарантом та вирішальним фактором забезпечення їх конкурентоспроможності, авторитету, дисципліни та успішності діяльності, а для споживачів якість – це захист їх прав.

Актуальні проблеми управління сертифікацією, формування та впровадження систем якості на підприємствах, а також експорту продукції аграрного сектора розглядалися в працях Лебединець В.О., Ентоні М., Кросбі Ф. та ін.

Об'єкт дослідження є сертифікація продукції в контексті формування конкурентних переваг експортної діяльності підприємств.

Предметом виступають теоретико-методологічні засади управління сертифікацією продукції у агропромисловому комплексі України та вимоги до такої продукції на міжнародних ринках.

Метою даної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів ефективного управління сертифікацією продукції як передумови експортної експансії підприємствами агропромислового комплексу України.

Досягнення поставленої мети можливе через виконання таких завдань:

- визначення сутності якості продукції та її сертифікації як факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємства;
- виявлення особливостей процесу і цілей сертифікації продукції;
- дослідження основних теоретичних та методичних підходів до управління сертифікацією продукції на підприємствах АПК;
- проведення аналізу динаміки зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу;
- оцінка напрямків і потенціалу збільшення експорту продукції АПК;
- емпіричні дослідження впливу сертифікації продукції на динаміку експорту;
- обґрунтування перспектив інтенсифікації сертифікації продукції агропромислового комплексу;
- визначення системи заходів щодо удосконалення системи управління сертифікацією.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові методи пізнання (аналізу, синтезу, аналогії, порівняння, гіпотези). Для перевірки гіпотези про вплив сертифікації на обсяги експорту проведено емпіричне дослідження з використанням алгоритмів кореляційного, регресійний та канонічного аналізів.

Практичне значення результатів роботи полягає в дослідженні актуального стану сертифікації продукції АПК, що експортується, та

розробці напрямів удосконалення управління сертифікацією, що сприятиме зміцненню позицій вітчизняних виробників на міжнародних ринках, а також створить більш сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності економіки країни в цілому.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення роботи було опубліковано в збірнику тез доповідей студентської науково-практичної конференції «Економіка бізнесу: виклики діджиталізації та стратегії розвитку» (м. Тернопіль, ЗУНУ, 22 квітня 2021 р.); матеріалах доповідей VI Науково-практичної конференції студентів та молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні проблеми економіки, підприємництва та управління на сучасному етапі» (м. Тернопіль, ЗУНУ, 28 жовтня 2021 р.); матеріалах тез XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Безпека промислового підприємства: інженерні та управлінські рішення» (м. Мінськ, Білоруський національний технічний університет, 16 листопада 2021 р.).

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 5 таблиць і 15 рисунків. Список використаних джерел включає 39 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Сертифікація як інструмент управління якістю та безпекою продукції на підприємстві

У галузі технічних регламентів основною метою національної політики є забезпечення високого ступеня захисту прав громадян України як споживачів продукції та послуг, забезпечення безпечної та якісної продукції та сприяння вільному обігу українських товарів на вітчизняному та міжнародному ринках.

Спеціалісти запевняють, що сільське господарство в Україні володіє значним виробничим потенціалом для підсилення ролі ключового елемента в економіці. Впродовж останніх років Україна отримала міцну репутацію постійного виробника зерна та експортера на міжнародні ринки, проте інші напрями в агропромисловому секторі зазнають або значних коливань в об'ємах виробництва, або навіть стрімко скорочуються чи знищуються. Сертифікація і стандартизація продукції – це одні з інструментів, що збільшують доступ товарів на ринок і допомагають підвищенню конкурентоздатності виробника [5].

Система сертифікації продукції стала невід'ємною частиною діяльності з технічного нагляду. Найголовнішим завданням стандартизації є створення продукції якісного виду при масовому виготовленні. Таким чином сертифікація є одним із ключових елементів системи управління якістю, що передбачає оцінку відповідності продукції за певними вимогами, кінцевим затвердженням чого є видача документу –сертифікату. Сертифікація полягає у захисті внутрішнього ринку від непридатної до використання продукції. Такі питання, як безпека, охорона здоров'я та охорона навколишнього

середовища, змушують законодавчу владу встановити обов'язкові мінімальні вимоги до характеристик продукції на ринку.

Доцільно зазначити, що сертифікація продукції є не тільки необхідним та важливим інструментом управління якістю продукції, а і обов'язковою умовою її покращення. Крім цього, сертифікат відповідності запевняє споживача в безпечності, екологічності та дотриманні всіх вимог щодо майбутньої експлуатації виробу та виявлення браку.

Серед переваг впровадження системи сертифікації варто виділити такі [1]:

- підвищення якості продукції та послуг, рівня задоволеності споживачів;
- розширення кола замовників та ринків збуту, отримання можливості співпраці з міжнародними партнерами (при укладанні угод на поставку продукції партнери все частіше вимагають наявності сертифікованої системи управління якістю та безпечністю);
- збільшення ефективності виробництва (система управління передбачає попередження, а не виправлення браку на кінцевій стадії виробництв, і, як наслідок, зниження відсотку браку);
- підвищення ринкової вартості підприємства (іноземні реєстратори стверджують, що сертифікуючи на підприємстві систему, яка відповідає за якість, збільшується ринкова вартість організації на 10 %);
- покращення фінансових результатів за допомогою скорочення: відмов процесів або марної витрати матеріалів та часу; браку продукції, витрат на компенсацію за гарантією; втрат споживачів і ринків,
- зміцнення ділової репутації підприємства, підвищення рівня його конкурентноздатності в очах споживачів, замовників, інвесторів;
- отримання різного виду переваг в торгах та в формуванні позик;
- можливість використання сертифікату в рекламних цілях;

- чіткий розподіл відповідальності та повноважень як в межах підрозділу, так і в межах всього підприємства.

В Україні існує обов'язкова і добровільна сертифікація. Сертифікація обов'язкового типу здійснюється відповідно до правил нормативно-правових актів та документів, що стосуються безпечності життя та здоров'я, охорони довкілля, гармонійності продукції та її взаємозамінності, відповідності норм щодо охорони праці, метрологічних засад до технічних умов та стандартів, що забезпечують надійність і узгодженість у вимірюванні. Обов'язкову сертифікацію реалізують у регульованій законодавством сфері.

Сертифікація добровільного виду може бути проведена на відповідність необов'язковим вимогам. Добровільну сертифікацію можуть проводити державні та приватні організації, які офіційно визнані органами сертифікації. Значущість сертифіката добровільної сертифікації є дещо вищою, ніж у обов'язкового сертифіката відповідності, оскільки він каже про відповідність вищим вимогам, ніж обов'язкові правила, що прописані в законі. Рівень компетентності та репутації органу з сертифікації, який видав сертифікат, забезпечує довіру до таких сертифікатів. Добровільна сертифікація зазвичай базується на заяві виробника, постачальника або продавця певного типу продукції [4].

Основним завданням стандартизації є створення системи нормативно-технічної документації для визначення прогресивних вимог до продукції, що виробляється, для потреб населення, експорту та контролю правильного використання цього документа.

На етапі проектування (або планування) за допомогою стандартизації:

- 1) на основі комплексу стандартів якісних характеристик встановлюються правила щодо безпеки сировини з якої продукція виробляється та вже готової продукції з урахуванням інтересів споживачів і виробників;

2) формулюється єдина система показників якості продукції, яка має залежність від призначення виробів в умовах експлуатації;

3) визначають норми, вимоги й методи проектування продукції для забезпечення оптимальної якості й виключення нераціонального різноманіття виду, марок і типорозмірів;

4) забезпечується високий рівень уніфікації виробництва, механізації й автоматизації виробничих процесів.

На стадії виробництва стандарти підприємств враховують характер і особливості продукції, що випускається, організаційно-технічний рівень підприємств, кваліфікацію виконавців. Вони встановлюють чіткі вимоги до засобів і методів контролю, оцінювання якості продукції. Це дозволяє забезпечити ритмічність виробництва, зменшити втрати від браку.

На стадії обігу й реалізації стандартизація націлена на встановлення вимог порядку й кращих умов при пакуванні, консервуванні, транспортуванні й складуванні, зберіганні й реалізації продукції, зберігаючи її якість на складах, сховищах і базах, у транспортних підприємствах, збутових і торговельних організаціях [9].

На стадії споживання й експлуатації стандартизація встановлює однакові вимоги до обслуговування й ремонту продукції (у тому числі гарантійного), до збору й аналізу інформації про її якість при експлуатації та норми її утилізації [2] .

У багатьох випадках до подання заявки на сертифікацію виробник товару направляє його у випробувальну лабораторію. Коли продукт, що підлягає сертифікації, надходить у випробувальну лабораторію, його тестують відповідно до внутрішніх процедур лабораторії та методів, перелічених у стандартах випробувань, визначених схемою сертифікації. Отримані дані, зібрані випробувальною лабораторією, потім передаються або назад виробнику, або безпосередньо сертифікатору продукції.

Продукти часто потребують періодичної повторної сертифікації, також відомої як спостереження. Ця вимога, як правило, визначається в рамках схеми сертифікації, на яку виріб сертифікований. Органи можуть вимагати від постачальників продукції здійснення певної наглядової діяльності, наприклад, витягування зразків продукції з ринку для тестування, щоб зберегти свій статус. Інші приклади діяльності з нагляду включають несподівані аудити виробничого заводу, нагляд за виробництвом та процесом випробувань або просте подання документів від постачальника до сертифікатора продукції, щоб гарантувати, що сертифікований товар не змінився. Інші причини для повторної сертифікації можуть включати скарги, подані на функціональність продукту, які потребують вилучення з ринку та закінчення терміну дії оригінальної сертифікації.

1.2. Методика квалітології та кваліметрії

Питання підвищення якості продукції та послуг в цілому світі набуває з кожним роком все більшої популярності. Переворот у науково-технічному прогресі призвів до проектування та виготовлення нових видів продукції, зміни відкрили світу нові способи виробництва. Досвід високорозвинених підприємств України, а також світова практика вказують що:

- якістю продукції потрібно займатися на постійній основі;
- кожному кваліфікованому працівнику слід бути гарантом високої якості продукції;
- вирішення проблем підвищення якості має базуватися на фундаментальних змінах в управлінні.

Досягнення ефективних результатів вимагає розроблення надійних методів кількісної оцінки якості. Наукова дисципліна квалітологія, що виникла в ХХ ст., вивчала методика і проблему сукупного кількісного значення якості різноманітних об'єктів та поодиноких якісних характеристик, а також кваліметрії, доктрини оцінювання і комплексності певних методик

кількісної оцінки безпеки продукції (в подальшому – всяких якісних явищ) [5].

З роками якісні методи зазнали суттєвих змін. У XXI столітті товари та послуги є ключовим фактором конкуренції ринку. Оцінкою рівня якості продукції є результат оцінювання, тобто зіставлення показників якості оцінюваної продукції з певними початковими значеннями. Оцінка, що представлена одним числом у кількісній формі, це всебічний показник якості вартості, що відображає набір конкретних властивостей товару. У якісній формі оцінка надається у формі заяви, в ній зазначається відповідність товару набору характеристик, який вимагає певний ринок.

Важливість оцінки якості будь-якого об'єкта збільшуватиметься в найближчі кілька років через різні показники, такі як рівень продуктивності праці, стан та перспективи світової економіки. Якість стала не лише об'єктом дослідження та аналізу, але і об'єктом національного управління. Проте, щоб дати оцінку якості, потрібно, спочатку, мати навички для кількісного визначення, адже використання числових методів це один із ключових кроків для правильно ухвалених рішень, які необхідні при керуванні процесами.

Становлення кваліметричної науки відбувалося, як створення методів визначення кількісної оцінки якості продукції і її предметом є властивості товару. Її поява була обумовлена впливом двох основних факторів. По-перше, появою в розвинених в економічному плані державах чималих емпіричних методів кількісної оцінки безпеки, основним чином – якості продуктів, а також збільшення надійності та правильності цих методик. Це сфера, що відображає проблематику та методологію сукупних кількісних оцінок якостей різних процесів, об'єктів або предметів.

Методи кваліметричного напрямку в першу чергу знайшли використання у виробничій сфері, саме там ефективність роботи підприємства передусім визначається якістю продукції, що пропонується споживачам. В останні роки комплексні числові оцінки якості дедалі

масовіше знаходять своє використання в різноманітних сферах життєвих процесів.

Кваліметрія базується на таких методологічних принципах:

1. Зобов'язана надати загально корисний метод кількісної оцінки якості різноманітних об'єктів дослідження в практиці господарської діяльності.

2. Вибір показників оцінки якості завжди на боці споживачів.

3. Оцінку якості товару, продукції та якості послуг неможливо отримати без стандарту, певної бази для порівняння, а також без базового значення індексу, що визначає загальний характер і якість об'єкта.

4. Порівняльний або підсумковий показник будь-якому рівні визначається відповідним індексом на попередньому ієрархічному рівні.

5. При застосуванні методики сукупної оцінки якості об'єкта, показники ефективності властивостей трансформуються і спрощуються в безрозмірну чи узагальнену одиницю виміру.

6. При формулюванні комплексної ознаки якості об'єкта будь-який показник має бути відредагований ваговим коефіцієнтом.

7. На будь-якому етапі оцінювання загальне значення вагових коефіцієнтів усіх показників якості має однакове значення (одиничний бал, відсоток чи певне співвідношення). На такому положенні базується, наприклад, відомий «метод аналізу ієрархій».

8. Якість цілого об'єкта обумовлено сукупністю якостей його складових елементів.

9. При кількісній оцінці якості (особливо за комплексним показником) неприпустимо використовувати взаємообумовлені і дублюючі показники однієї і тієї ж властивості об'єкта.

10. Оцінюється якість лише того об'єкта або його частини, яка може виконувати корисні функції відповідно до його призначення.

Рівень якості продукції –характеристики якості, які засновані на порівнянні між значенням індексу оцінки якості продукції та відповідним базовим значенням індексу, і повністю відповідає поняттю “вимірювана величина” у сучасному трактуванні [3]. Варто зауважити, що значення рівня якості продукції, отриманого експертним методом, не належать до сфери кваліметричних вимірювань, оскільки експертні оцінки не є результатами вимірювань, а лише суб’єктивними припущеннями окремих експертів. Кваліметричні вимірювання, загалом, як і будь-які інші вимірювання, мають в своєму складі два етапи:

1. Проведення вимірювального експерименту, під час якого вимірюють різні властивості досліджуваної продукції – механічні, просторові, електричні, магнітні, теплові, хімічний склад тощо;

2. Опрацювання результатів вимірювального експерименту, під час якого встановлюють значення рівня якості досліджуваної продукції, що і є результатом кваліметричного вимірювання.

Звернемо увагу на схему послідовності операцій, тобто на алгоритм цілісної оцінки рівня якості товарів:

1) Вибір номенклатурно-технічних документів окремих показників якості (технічне завдання, вдосконалення, проект ДСТУ та інший нормативно-технічний документ).

2) Вибір базових показників якості. Рекомендується з урахуванням вибору опорного зразка товару. Такі зразки мають відноситися до продуктів, таким самим за призначенням та угодами експлуатації продукції, яку оцінюють.

3) Визначення важливості одиничних базових індексів якості.

За опорні показники якості взірців-еталонів можуть прийматися:

- прогнозовані показники якості продукції, що становить перспективний національний чи світовий рівень якості;

- показники якості продукції, що рекомендуються іноземними компаніями з якості;
- показники якості наявної міжнародної та національної техніки (під час атестації – оптимальне чи посереднє);
- передові індекси якості стандартів, технічне вдосконалення, ДСТУ тощо).

Отже, кваліметрична оцінка якостей є тільки фундаментом та початковою стадією складного процесу управління якістю об'єктів. Без знань про рівень властивостей та якостей аналізованих об'єктів нема можливості для науково обгрунтованого прийняття необхідного рішення, щодо покращення якості певного виду товару.

1.3. Роль сертифікації у зовнішньоекономічній діяльності підприємства

Беручи до уваги постійний розвиток підприємств та бажання виходити на міжнародні ринки постає питання принципів зовнішньоекономічної діяльності підприємств. За сучасних умов найголовнішим кроком до продуктивного функціонування державної економіки, а також гарантією жвавого розвитку є збільшення експортного потенціалу. Отже, стратегічно-важливим завданням є максимальне збільшення присутності України на глобальних ринках. Часткова або цілковита втрата звичних ринків, що спостерігається впродовж останніх років, підкреслюють велику потрібність пошуку рішень, які виведуть українську продукцію на новий рівень у експорті. Покращення світової торгівлі та експорту це одне з термінових завдань для перебудови національної економіки. Для цього тодішнім Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, членами якого були представники наукових галузей та керівники зацікавлених центральних органів виконавчих гілок влади, створено Експортну стратегію України, її ключовими завданнями є збільшення конкурентоспроможності експорту

українських товарів шляхом вилучення перепон та формулювання реальних можливостей, через чітко поставлені кроки [7]. Підприємство має постійно проводити дослідження своїх існуючих та потенційних іноземних ринків для пошуку та зайняття найвигідніших позицій на них. Організація зовнішньоекономічної діяльності підприємств є складним завданням, яке вимагає детального дослідження таких питань: кон'юнктури ринку, потенційних покупців і продавців, вимог до товарів та послуг.

В економічній літературі виділяють близько 150 видів ризиків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та виконання зовнішньоторговельного контракту. Мінімізувати вірогідність виникнення або впливу більшості ризиків можливо за допомогою детального аналізу майбутніх партнерів та ринків збуту та ретельного складання зовнішньоекономічного контракту з врахуванням всіх можливих ризиків. Ризики щодо якості, маркування, упакування та митного оформлення товарів зменшуються за допомогою використання та впровадження міжнародних стандартів. Отже, можна виокремити два рівня вирішення проблеми мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності:

- рівень держави – митне оформлення товарів;
- рівень підприємства-експортера – якість, маркування та пакування вже конкретно товару.

Звичайно, у різних країнах, у тому числі в країнах ЄС, митне законодавство різне, але всі вони базуються на спільних принципах та відповідають міжнародним нормам та рекомендаціям Всесвітньої митної організації. Відповідно до положень Світової організації торгівлі (СОТ), впровадження методів управління ризиками в митну справу є засобом прискорення митних процедур. Зокрема, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) від 1994 року вказувала на необхідність «мінімізувати кількість і складність процедур імпорту та експорту та спростити вимоги до імпортно-експортних документів» [8].

Отже, значно підвищується конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках, а її якість підтверджується спеціально розробленими міжнародними стандартами та сертифікатами. Однак увага все ще зосереджена на максимальному задоволенні потреб споживачів, тому варто враховувати всі аспекти якості продукції. Щоб задовольнити ринковий попит і забезпечити довгострокову конкурентоспроможність продукції, підприємства повинні не тільки розуміти поточні потреби споживачів, а й передбачати майбутнє та рівень цих потреб. Сертифікація продукції постає одним із найважливіших елементів системи управління якістю. Кожен товар, що компанія має намір продати, повинен мати сертифікат, який підтверджує безпеку продукції та екологічну чистоту для споживача. Він допомагає участі елементів підприємницької діяльності в світовому економічному співпраці.

На практиці використовуються різноманітні методи для підтвердження відповідності продукції необхідним умовам. Такі маніпуляції мають право робити замовники, виробник, а також незалежні організації та органи. Державний контроль за дотриманням обов'язкових стандартів, технікою безпеки, наглядом за санітарним станом, відомчий контроль та приймання товарів для державних потреб може бути незалежним.

Адаптація товарів для експорту на зовнішні ринки вкрай складна, оскільки кожна країна прагне захистити свого виробника і споживачів, підвищуючи стандарти якості. Саме це зумовлює розробку та впровадження великої кількості технічних, санітарних вимог до імпортованих продуктів у різних країнах світу. Є спроби гармонізації цих стандартів, наприклад, українських та країн ЄС, але цей процес повільний та складний. Така невідповідність українських та європейських стандартів у більшості випадків зумовлює низькі обсяги експорту українських несировинних товарів.

На відміну від процесу адаптації, схема адаптації до вимог інших країн досить проста:

- обрати сертифікаційну компанію з переліку органів сертифікації в країні (для цього достатньо зайти на державні ресурси зі стандартизації, де завжди є переліки таких організацій);

- звернутися до сертифікаційної компанії та перевірити відповідність вашого стандарту продукту до діючих стандартів країни. Якщо є така відповідність, то існує можливість експортувати.

Якщо такої відповідності нема, тоді потрібно:

- отримати інформацію про стандарти і вимоги до вашого товару і вартості сертифікації продукту;

- визначити економічну доцільність з отримання сертифіката якості та прийняття рішення про експорт у країну;

- звернутися до сертифікаційної компанії про сертифікацію товару.

На даний час, експортери, що нормалізували поставки в країни ЄС починають експортувати свою продукцію до інших країн. Найперспективнішими та цікавими напрямками є ринки КНР, Індії та Африки, а також ринки мусульманських країн. Будь-який з названих ринків демонструє певні особливості в питаннях імпорту продукції.

Експортерам слід пам'ятати, що при імпорті в Азію, а саме в Китай харчових товарів потрібно в обов'язково отримати сертифікат Label Verification Certificate for Imported Food, про пройдену сертифікацію етикетки. Для отримання такого сертифікату варто надати документи відповідно до стандарту General Standard for the Labeling of Pre-packaged Food - GB7718-2011. Законодавством КНР встановлено правила реєстрації в AQSIQ (Головне управління з контролю якості, інспекції і карантину Китайської Народної Республіки). Виконавши вимоги щодо якості товарів та маркування згідно законів КНР, потенційний експортер має право здійснювати експортно-імпортні операції з Китаєм. Експортерам, проводячи свою діяльність в Індію необхідно знати, що стандарти країни дорівнюють міжнародним нормам і великий відсоток приведений у відповідність до

правил Міжнародної організації зі стандартизації. Закони країни дуже схожі до європейських і, зазвичай, перед українськими експортерами не виникають проблеми з додержанням вимог якості. Проте експорт декотрих товарів допустимий тільки за умови додержання індійських стандартів безпеки, тоді експортер повинен отримати дозвіл від BIS (Бюро індійських стандартів).

Здійснюючи експорт в мусульманські країни та країни Африки, виробники також зіштовхуються з вимогами обов'язкової сертифікації. До прикладу, експортуючи товари в Нігерію потрібно пройти сертифікацію у Національному агентстві з регулювання та контролю продуктів харчування та лікарських засобів (NAFDAC), а для мусульманських країн обов'язковим етапом є отримання сертифікату відповідності типу Халяль.

Таким чином, кожному експортеру на початку своїх експортних операцій необхідно приділяти надзвичайну увагу аналізу збутового ринку. Також потрібно виконати аналіз законодавства країни, куди буде спрямовано експорт, тому що у ньому можливий ряд певних вимог до експортної продукції. Не маючи правильної інформаційної бази виробник ризикує, або отримати збитки, або навіть може отримати штрафні санкції чи кримінальну відповідальність.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

2.1. Аналіз стану та перспектив нарощування експорту продукції АПК України

Проблема збільшення експортних можливостей та розвитку експортного потенціалу українського агропромислового сектора є складною та багатогранною. Її вирішення вимагає системного підходу та реалізації комплексу організаційно-економічних, управлінських та технічних заходів щодо посилення конкурентних переваг сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках.

За підсумками 2019 року в Україні експорт товарів і послуг по відношенню до 2018 року зріс на 6 769,4 млн дол. США. У свою чергу у 2020 році спостерігається скорочення експорту по відношенню до 2019 року на 4 682,4 млн дол. США (рис. 2.1) У той же час, відбулось збільшення експорту товарів продукції АПК та харчової промисловості – на 55,0 млн дол. США (на 0,2%), у тому числі (рис. 2.2):

- олії рослинного та тваринного походження, а також жири – на 1,0 млрд дол. США (на 21,7%);
- залишки і відходи харчової промисловості – на 90,3 млн дол. США (на 6,1%);
- продукти із зернових культур – на 43,7 млн дол. США (на 16,2%);
- різні харчові продукти – на 16,9 млн дол. США (на 11,9%);
- алкогольні і безалкогольні напої та оцет – на 12,9 млн дол. США (на 6,1%).

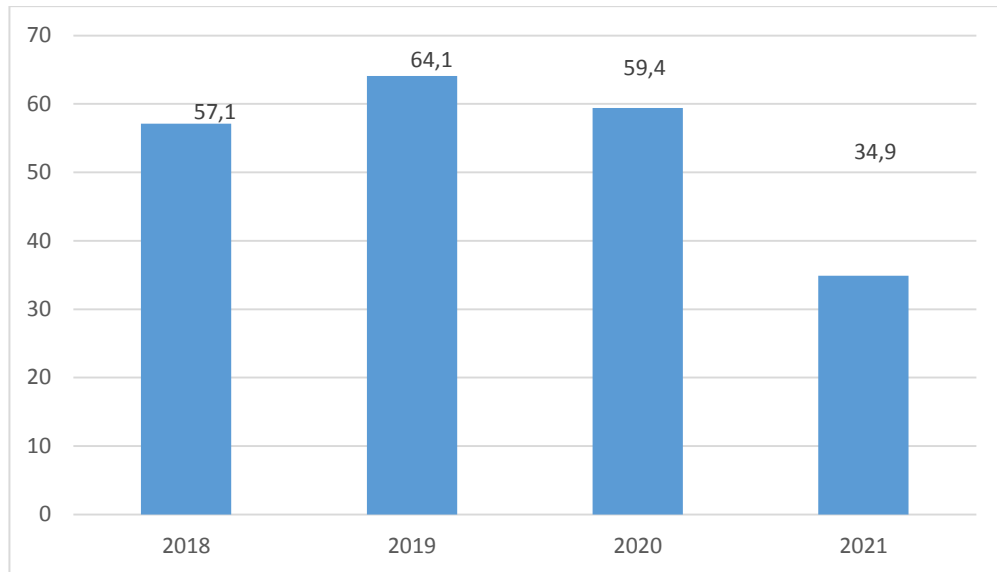

Рис. 2.1. Експорт товарів та послуг 2018-2021 рр.(млрд дол. США)

Джерело: розроблено автором за даними [10]

Розгортання пандемії COVID-19 у світі спричинило зміни в багатьох державах та їх секторах. Пониження ділової активності більшості підприємств та зменшення виробництва в усіх країнах, де проводяться заходи проти розповсюдження COVID-19, призвело до зниження попиту і, як результат, зменшення цін на міжнародних ринках. Порівнюючи перше півріччя 2020 року та 2021 року, потрібно все таки відмітити збільшення експорту в Україні на 7 087,2 млн дол. США. Позитивні зміни сталися в результаті пристосування до умов COVID-19, повільного відновлення світового попиту при одночасному суттєвому зростанні цін на основних ринках збуту.

Продукція вітчизняного АПК сектора вже довгі роки залишається однією з головних візитівок України. Це підтверджується не лише доволі великими обсягами виробництва, але і досить високими показниками експорту. Впродовж 2020 року аграрний сектор в Україні згенерував 18% ВВП (близько 33 млрд. дол. США), а експорт у грошовому еквіваленті продукції агропромислового комплексу становив 22,2 млрд. дол. США [10].

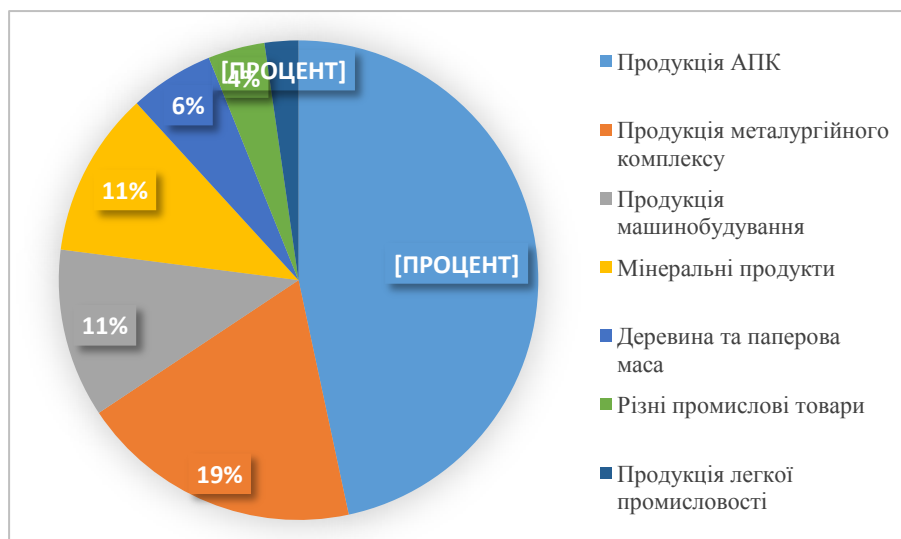

Рис. 2.2. Структура експорту товарів України у 2020 році

Джерело: складено автором за даними [11]

Станом на 2020 рік експорт здійснюється близько у 200 країн, а найбільші експортні операції аграрної продукції проводяться з країнами Азії, другу сходинку займає Європа (рис. 2.3).

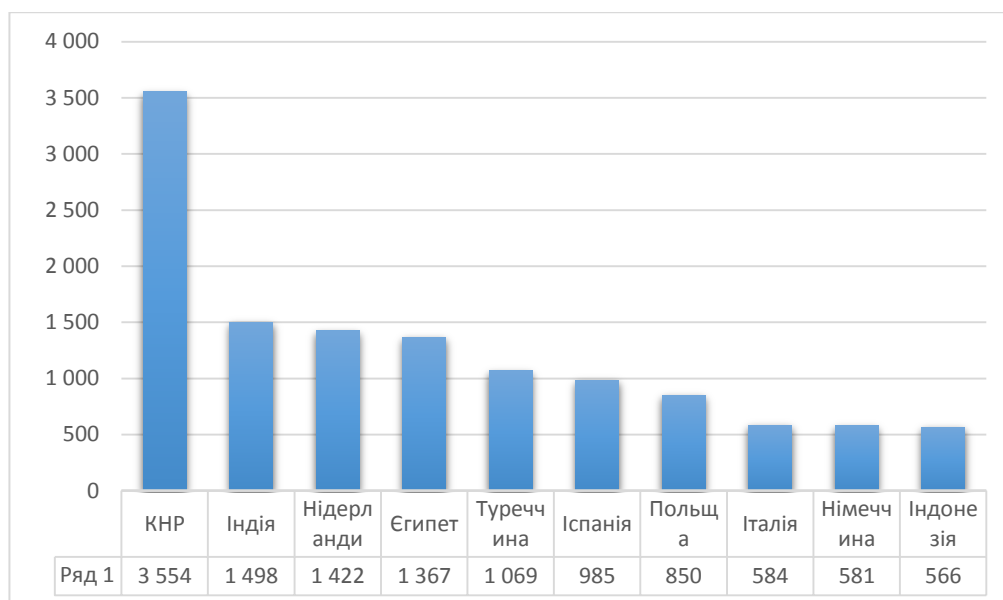

Рис. 2.3. Десять країн, що за 2020 рік сформували для вітчизняних експортерів продукції агропромислового комплексу близько 56% валютних надходжень

Джерело: розроблено автором за даними [12]

Згідно оцінок наукових діячів Інституту аграрної економіки, остаточною для узагальненого збільшення експорту продукції аграрного сектору у 2020 році стало зростання об'єму поставок до Азії, яке отримало своє найбільше значення за роки незалежності України. Однак, обсяг постачання до інших регіонів – Європейського Союзу, Африки та СНД – відчутно знизилась.

Вартісні обсяги українського експорту до країн Азії зросли на 16% – до \$10,9 млрд дол. США. Частка країн Азії вперше склала 48,7 % від загального експорту. В той же час, експорт до країн Євросоюзу зменшився майже на 11% – до \$6,7 млрд дол. США.

Найпопулярнішою вважається продукція рослинного походження, вироблена в Україні. Деяко нижчі позиції займають тваринні та рослинні масла, а найнижчі - продукція харчової промисловості.

У 2020 році зафіксовано найбільші в історії України розміри експорту соняшникової олії – 6,9 млн т і м'яса птиці – 431 тис т. До того ж, досягнуто максимальні цифри в продажі на міжнародних ринках меду –81 тис т, заморожених плодів і ягід –55 тис т, макаронних виробів –30 тис. т, а також консервованих томатів – 66 тис т. В цілому за підсумками минулого року країна експортувала продукцію АПК на \$22,179 млрд дол. США, побивши рекордний показник 2019 року у \$22,144 млрд дол. США [13].

Високі позиції агросектор займає не лише у вітчизняній економіці, адже Україна є одним із головних виробників та експортерів багатьох видів сільськогосподарської та харчової продукції у світі.

Для формування ефективної товарної структури українського експорту продукції АПК та реалізації можливостей експортного потенціалу країни, розглянемо товари, які є найбільш конкурентоспроможними на світових ринках аграрної продукції (табл. 2.1).

Серед основних груп товарної структури українського експорту з 2018 р. по 2020 р. слід відзначити ті, що характеризуються найбільшими обсягами валютної виручки [14]:

- зернові культури;
- олії тваринного або рослинного походження та жири;
- рештки і відходи харчової промисловості;
- насіння і плоди олійних рослин.

На основі показників розраховано коефіцієнти відносних переваг для України порівняно зі світовим ринком. RCA – це індекс виявлених порівняльних переваг Беллі Баласса та Марка Ноланда. Даний показник прийнято використовувати в світовій економіці для розрахунку відносних переваг або ж недоліків конкретної країни на певному ринку товарів.

Індекс розраховується за формулою:

$$RCA = \frac{X_{kn} \div X_k}{X_{jn} \div X_j}, \quad (1)$$

де x_{kn} - експорт товару n з країни k ;

x_k - загальний експорт країни k ;

x_{jn} - загальний експорт товару n у світі;

x_j - загальний експорт країн світу.

Якщо визначений індекс більше одиниці, то товар володіє порівняльними перевагами, якщо менше, то у товарі - виявлені недоліки.

Таблиця 2.1

Розрахунок відносних переваг для експорту товарів АПК України

в млн дол. США

	2018	2019	2020
Загальний експорт			
Експорт України	47 334 680	49 853 049	49 388 093
Світовий експорт	19 325 994 809	18 736 223 963	17 271 017 748
М'ясо та їстівні субпродукти			
Експорт України	645 939	711 894	651 745
Світовий експорт	128 298 784	135 441 851	134 314 177
Коефіцієнт відносних переваг	2,05	1,97	1,7

експорту			
Мед			
Експорт України	97 985	101 078	138 787

Продовження табл.2.1

Світовий експорт	2 269 683	1 984 151	2 295 277
Коефіцієнт відносних переваг експорту	17,6	19,1	21,1
Сир (твердий та м'який)			
Експорт України	30 795	26 779	24 319
Світовий експорт	32 242 880	32 461 237	32 973 018
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,39	0,31	0,26
Риба			
Експорт України	24 981	33 637	42 139
Світовий експорт	125 000 910	123 458 181	111 808 120
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,08	0,1	0,13
Зернові культури			
Експорт України	7 240 558	9 633 332	9 417 292
Світовий експорт	112 110 048	110 686 829	119 125 770
Коефіцієнт відносних переваг експорту	26,37	32,7	27,6
Пшениця			
Експорт України	3 004 359	3 658 402	3 595 472
Світовий експорт	41 172 172	40 531 220	44 915 803
Коефіцієнт відносних переваг експорту	29,8	33,9	28
Кукурудза			
Експорт України	3 506 065	5 218 275	5 218 275
Світовий експорт	33 842 597	35 854 285	36 594 888
Коефіцієнт відносних переваг експорту	42,3	54,7	50
Овочі			
Експорт України	235 683	184 509	168 010
Світовий експорт	72 065 554	72 841 789	75 603 127
Коефіцієнт відносних переваг експорту	1,33	0,95	0,77
Фрукти та горіхи			
Експорт України	228 558	260 108	238 301
Світовий експорт	123 880 348	128 041 448	131 617 126
Коефіцієнт відносних переваг	0,75	0,76	0,63

експорту			
Цукор та кондитерські вироби			
Експорт України	366 878	254 390	250 223

Продовження табл.2.1

Світовий експорт	42 269 581	39 996 654	42 594 446
Алкогільні і безалкогольні напої			
Експорт України	229 634	210 821	223 570
Світовий експорт	124 708 946	124 324 786	118 263 765
Коефіцієнт відносних переваг експорту	0,75	0,64	0,66
Насіння та плоди олійних рослин			
Експорт України	1 954 150	2 563 243	1 842 435
Світовий експорт	100 423 827	96 572 142	109 712 163
Коефіцієнт відносних переваг експорту	7,9	10	5,9
Коефіцієнт відносних переваг експорту	3,54	2,39	2,05

Джерело: складено автором згідно даних [15]

Як бачимо з розрахунків, в Україні наявні суттєві міжнародні конкурентні переваги, які стосуються експорту зернових культур. Загалом зернових культур у 2020 р. експортовано на суму \$9,4 млрд дол. США, індекс відносних переваг кукурудзи становив – 50, пшениці –28. Також високі конкурентні переваги має Україна при експорті меду – 21,1. Наступну сходинку за індексом виявлених порівняльних переваг займають насіння та плоди олійних рослин – 5,9 (у 2019 році цей показник становив 10) та цукру – 2,05. У 2018 р. Україна мала переваги в експорті овочів – 1,33, але в 2020 році цей показник знизився до 0,77. Отже, за цими двома групами товарів потенціал є, але він не реалізований. Також переваги спостерігаються в групі м'ясних та їстівних субпродуктів, а сир, риба, фрукти та горіхи, алкогольні і безалкогольні напої поки що займають позиції товарів з низькими відносними порівняльними перевагами. Порівнюючи останні десятиліття, спостерігаємо тенденцію до змін топових продуктів, що експортуються. Так, у 1990 році телятина, яловичина та цукор займали лідируючі позиції в експорті. В той час Україна посідала другу сходинку в світі за постачанням цих товарів на глобальні ринки. У наш час продукти

тваринництва поступилися рослинництву, деякі їх види зовсім зникли з експортного списку, хоча каталог продукції АПК суттєво розширився.

Агросектор займає досить високі позиції і в українській економіці, формуючи 9 % ВВП, забезпечуючи 18 % зайнятості та 6 % податкових надходжень. Частково досягнення в агросекторі можна пояснити сприятливими природними умовами. Хоча в майбутньому можливі зміни в кліматі можуть створити певні проблеми та виклики для галузі, при цьому варто зазначити, що вагомі зміни в частці агросектору у ВВП та експорті спостерігалися і в роки економічних криз, а отже така статистика ілюструє відносну стійкість АПК до кризових явищ. Незважаючи на економічні проблеми, агропромисловий сектор знижує свої позиції набагато менше, ніж інші сектори. Агропромисловий комплекс в найближчі роки залишиться й надалі одним із ключових наповнювачів бюджету України. Як результат, сільське господарство залишиться, як і в останні десять років, однією із основних експортних галузей України (рис. 2.4).

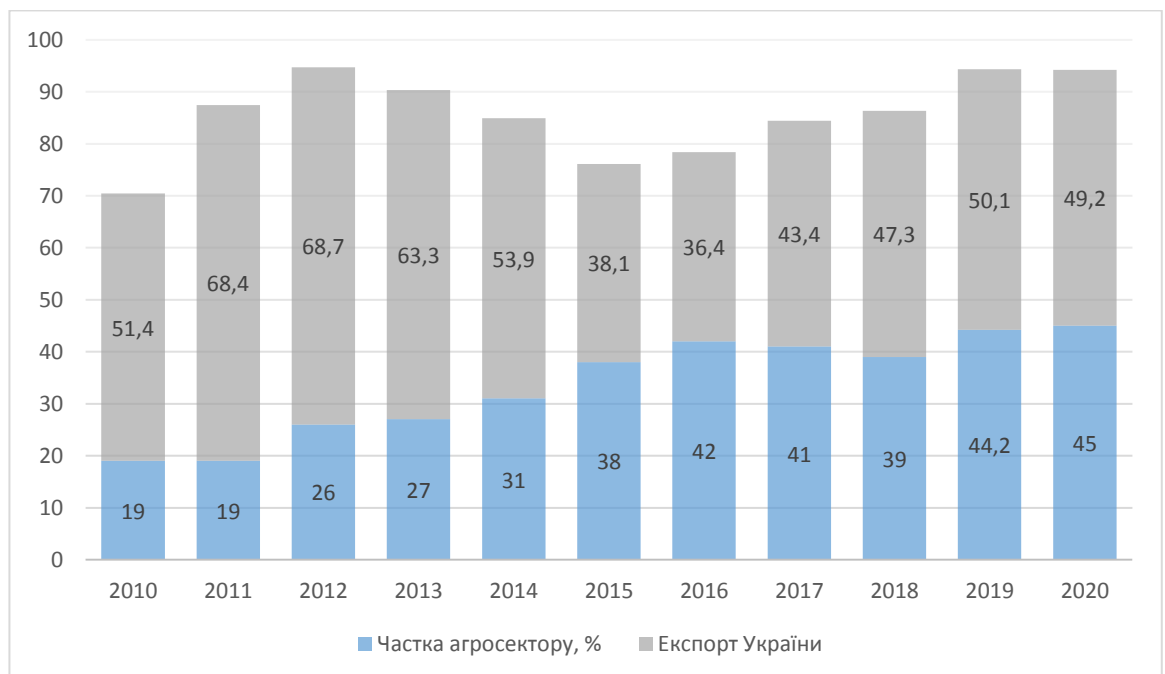

Рис. 2.4. Експорт України (млрд дол. США) та частка сільського господарства в експорті 2010-2020 рр.

Джерело: складено автором за даними [16].

Завдяки багатству природних ресурсів, вигідному географічному розташуванню, людському капіталу, підвищенню інвестиційної привабливості, збереженню сільського способу життя та багатовіковим сільськогосподарським традиціям Україна має значний експортний потенціал в агропромисловому секторі.

Однак через незавершеність процесу адаптації до європейських вимог якості та безпеки харчових продуктів, жорстку конкуренцію, різкі коливання цін на світовому ринку, нестабільні торговельні відносини з країнами-імпортерами конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках є нестабільними. Внутрішні обмеження включають низький рівень оновлення технологій виробництва, підвищене зношення обладнання, домінування відсталих технологій, зростання вартості невідновлюваних ресурсів у структурі собівартості вітчизняної сільськогосподарської продукції, зростання залежності від природно-кліматичних умов та обмежений доступ до фінансових ресурсів.

Тенденції до позитивних змін та розвитку експорту агропромислової продукції спостерігаються не один рік. Впродовж останніх років технологічні оснащення підприємств вийшли на новий рівень, чим допомогли утримувати конкурентні позиції компаній не лише в Україні, але і на міжнародному ринку. До головних факторів світової конкурентоспроможності відносимо модернізацію української економіки, перехід до цифрових технологій, ефективне функціонування каналів імпорту сировини.

На українському ринку спостерігається збільшення кількості виробників органічної продукції, на що впливають позитивні світові тренди (рис. 2.5).

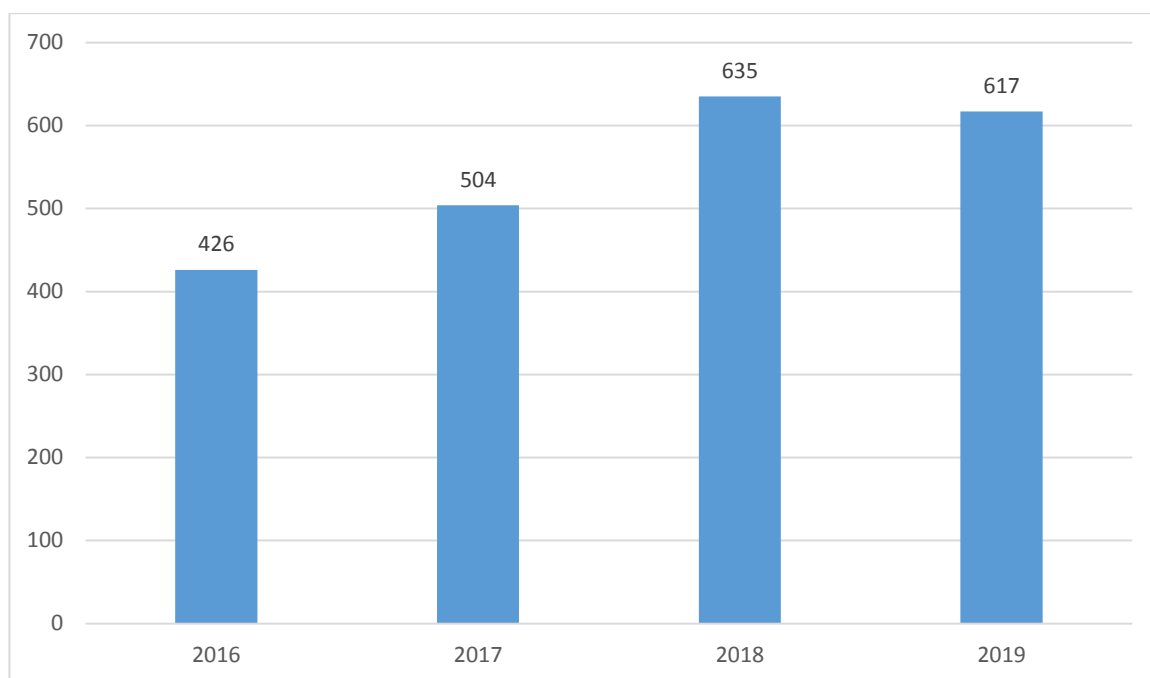

Рис. 2.5 Кількість виробників органічної продукції в Україні у 2016-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними [17]

Також помітним є збільшення площ сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, стандартизоване під вимоги ЄС (рис.2.6). Україна займає двадцяту сходинку у світі за площею угідь, що зайняті під органічне виробництво. Площі під органіку займають близько 1% від площ сільськогосподарського значення. В той час у європейських країнах середня частка земель органічного призначення є 8,1%. Лідером за даною ознакою стала Австрія, у якій відсоток органічних площ 26%. Далі розмістилися Естонія з 22% та Швеція -20%. Зараз Україна дещо відстає від лідерів, проте за швидкістю збільшення площ для вирощення органічної продукції входить в десятку.

За результатами попередніх років спостерігаємо швидке збільшення площ. Такий темп утворився не лише в наслідок дійсного зростання площ, але і за рахунок довершеності контролю на землях, що сертифікуються згідно стандартів США.

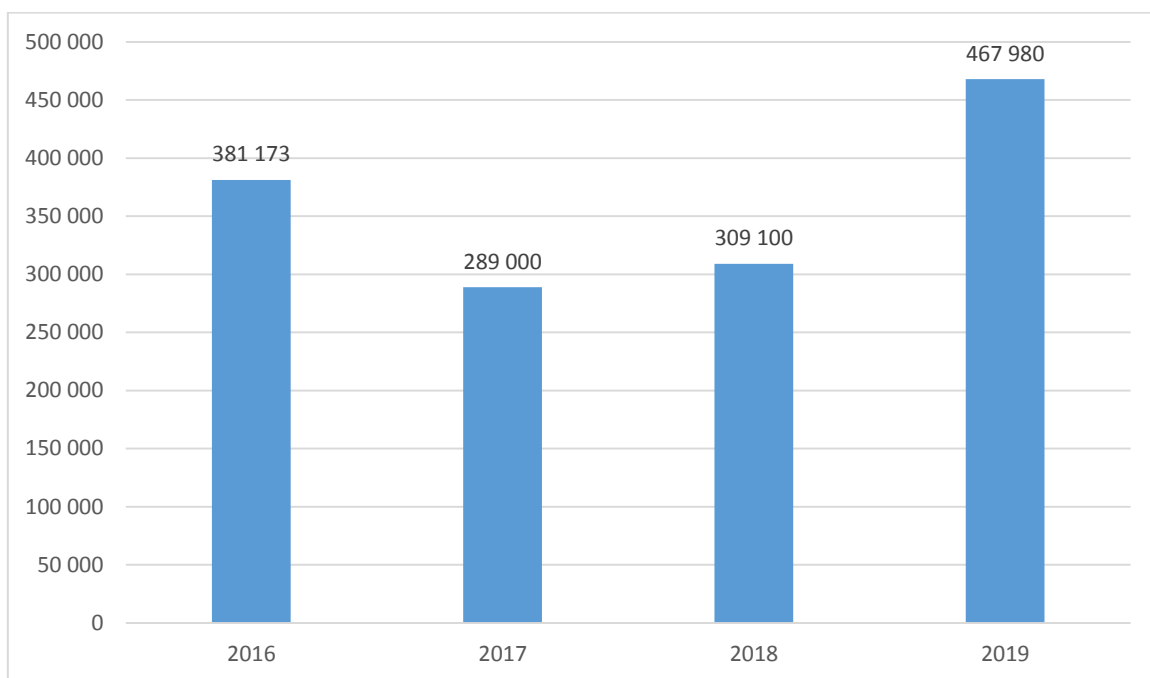

Рис. 2.6. Площа с/г земель, зайнятих під органічне виробництво (га)

Джерело: складено автором за даними [17]

За останні 15 років органічний ринок стабільно зростає в світі, тим самим підносячи планку для України. Українську органічну продукцію імпортують переважно країни ЄС. У 2020 році Україна зайняла 4-те місце зі 124 країн за обсягами органічної продукції, що експортується в європейські країни відповідно до звіту Європейської Комісії. (рис. 2.7)

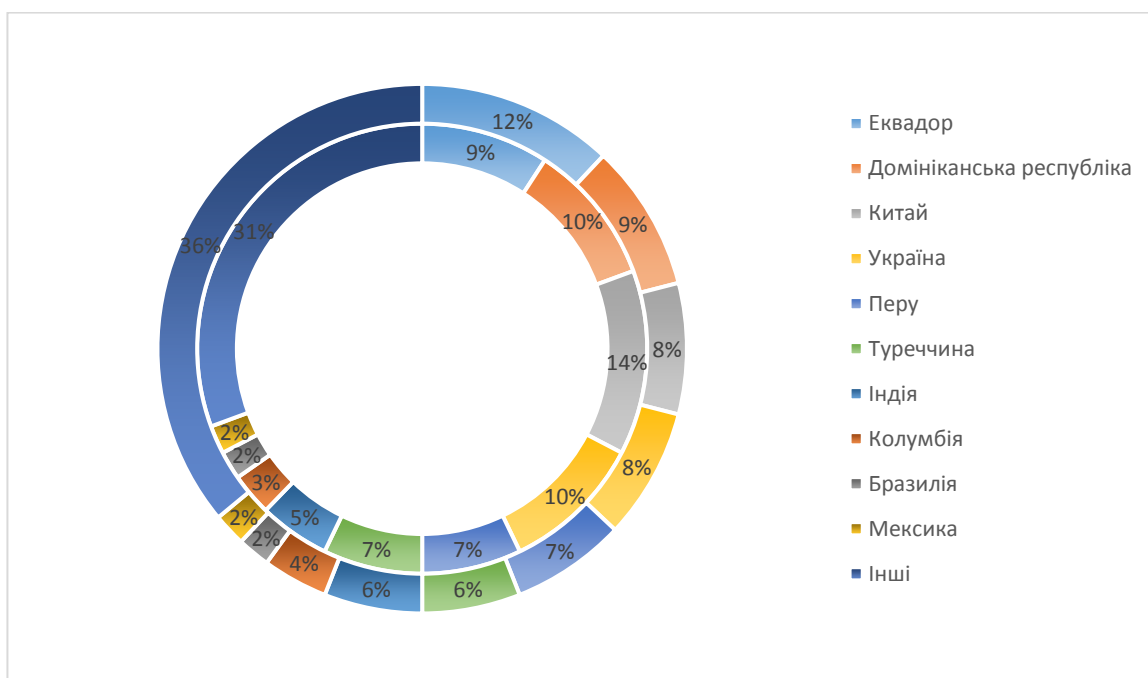

Рис. 2.7. Частка від загальної кількості органічного агропродовольства, експортованого в країни ЄС у 2019 р. (внутрішнє коло) та у 2020 р. (зовнішнє коло)

Джерело: розроблено автором за даними [18]

Так, впродовж 2020 року до Європейського Союзу експортовано 2,79 млн. тон органічної продукції, 7,8 % з якої – українська (217,2 тис. тон). Загальний експорт української органічної продукції склав близько 204 млн дол. США. Імпорт з Еквадору, Домініканської Республіки та Перу в основному включають органічні тропічні фрукти, горіхи та спеції, в той час як імпорт з Китаю та Індії включає в основному органічні макухи. Основним імпортом є органічні злаки з України, органічні фрукти та овочі з Туреччини і органічний цукор з Бразилії та Колумбії.

Серед країн, які найбільше споживають українську органічну продукцію варто назвати США, Швейцарію, Нідерланди, Литву, Німеччину, Польщу, Велику Британію, Канаду, Італію та Австрію. Вітчизняні виробники також експортують свою продукцію в Австралію та декотрі

азійські країни, а саме у В'єтнам, Китай, Японію та Індію, менші поставки виконуються до Корейської Республіки (рис. 2.8).

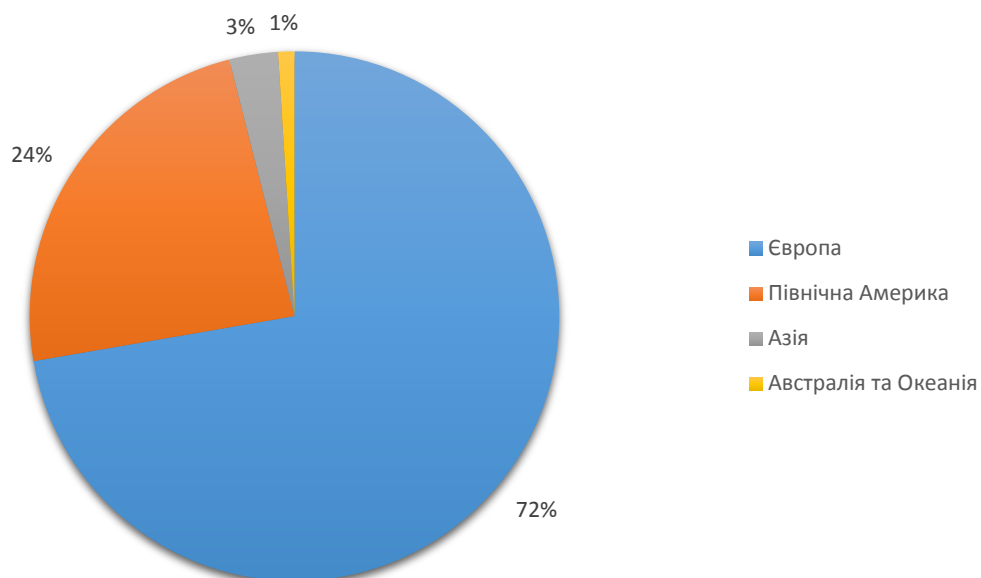

Рис. 2.8. Розподіл експорту органічної продукції з України за частинами світу

Джерело: за даними [19]

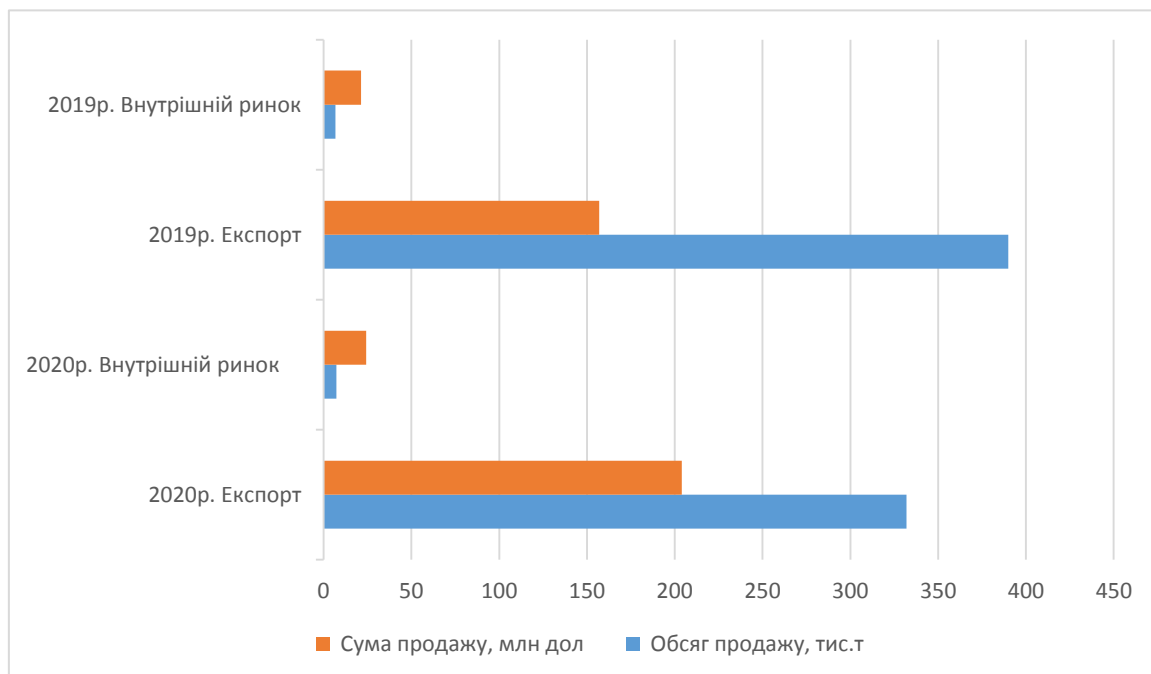
Популярними продуктами, що експортуються є олійні, зернові, яйця, овочі, фрукти та мед. Ще відсотки експорту займають макуха соняшника, олія соняшникова, борошно, шрот соняшниковий, березовий сік та яблучний концентрат [20].

У механізмах глобальних ринків органічної продукції та розвитку органічного сільського господарства ключову роль відіграє гарантійна система, яка містить стандарти та сертифікації. Вона створює надійні умови відповідності органічним стандартам цілого процесу виробництва та обробки сільськогосподарської сировини. Сьогодні виробництво органічної продукції в країні сертифікується представниками іноземних компаній, які діють відповідно до норм і стандартів, що діють в країнах ЄС та в інших країнах. В Україні працює близько 20 іноземних сертифікаційних агентств. Першим вітчизняним сертифікаційним органом, який здійснює контроль, а також

видає сертифікати щодо якісного органічного виробництва є ТОВ «Органік стандарт», що створене в межах українсько-швейцарського проекту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» в 2007 році. Організація виконує анонсовані та раптові перевірки органічного виробництва, а також веде дистанційний моніторинг впродовж року. Система сертифікації органічної продукції особливе значення має під час виходу на світовий ринок. У кожній із країн ЄС систему сертифікації переважно представляє незалежна сторона, що контролює виробництво та сертифікацію [21].

Порівнюючи органічну продукцію, яка пропонується на внутрішньому ринку, і ту, що експортується, помітною є різниця в обсягах та сумах продажу. Так, у 2020 році експорт становив 204 млн дол. США, що є більшим ніж у 2019 році. При цьому обсяг експорту зменшився і становив в 2020 році лише 332 тис. т. В основному Україна експортує органічну

кук
уру
дзу,
сою
і
 пше
ниц
ю
(рис
.2.8)

Рис. 2.8. Обсяги продажу української органічної продукції на внутрішньому ринку та за кордон

Джерело: складено автором за даними [22]

Ще одним напрямом в експорті продукції агропромислового комплексу є продаж продукції зі сертифікатом «Халяль». Сертифікат «Халяль» – це єдиний офіційний документ, що дає можливість експортувати продукцію до 57 країн арабомусульманського світу. Зараз 63 вітчизняних підприємств мають сертифікат якості «Халяль» та експортують свою продукцію на арабський ринок. Відділ видачі сертифіката пильно вивчає всі частини з яких вироблений товар. Необхідність такої ретельної перевірки підтверджує те, що продукція не містить в собі «наджасу». Це означає, що в ній відсутні заборонені інгредієнти.

Основними покупцями м'яса є Казахстан, Азербайджан та Ірак. У такі країни як: Туреччина, Китай, ОАЕ, Грузія і Йорданія також експортовано м'ясо Халяль, але значно менше (рис.5.9). Проте, дана статистика ще раз показує, що українське м'ясо користується попитом за кордоном.

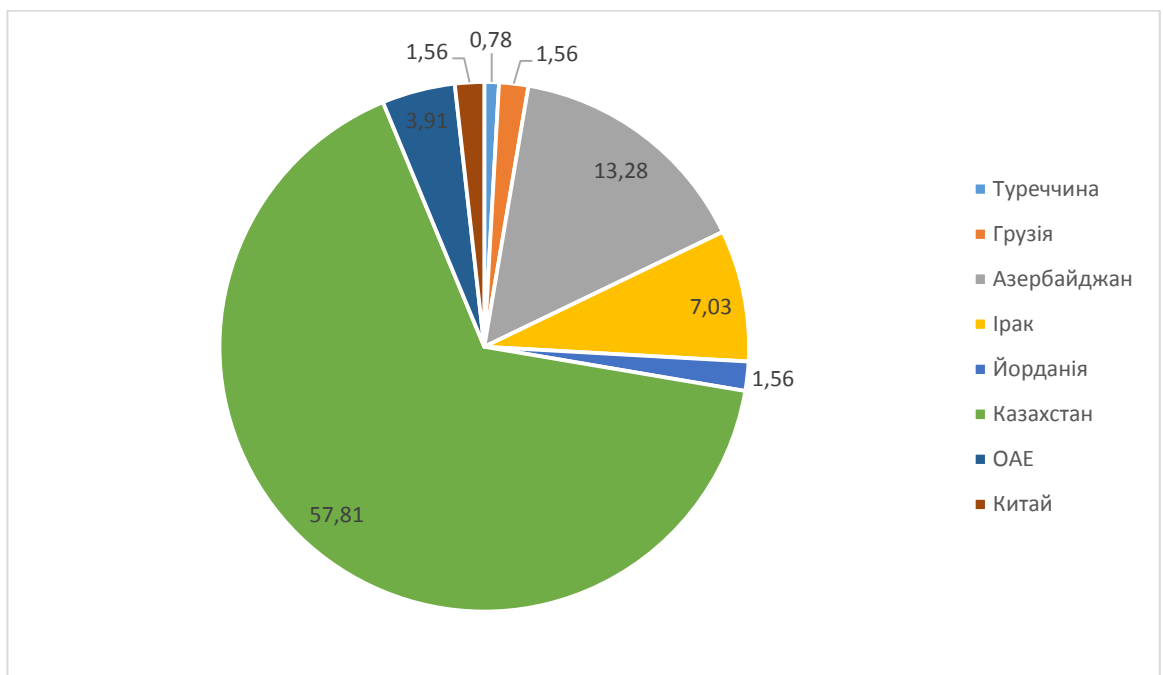

Рис. 2.9. Частка імпортерів українського халяль-м'яса 2020р.

Джерело: розроблено автором за даними [23]

Спостерігається популяризація спродукції сертифікаціту Халяль в світі. Статистика показує прогнозований ринковий дохід халяльної їжі у всьому світі з 2018 по 2027 рік. У 2018 році ринковий дохід глобальної халяльної їжі

склав приблизно 715 трильйонів доларів США і, за прогнозами, збільшиться до 2,04 трильйона доларів до 2027 року (рис.2.10).

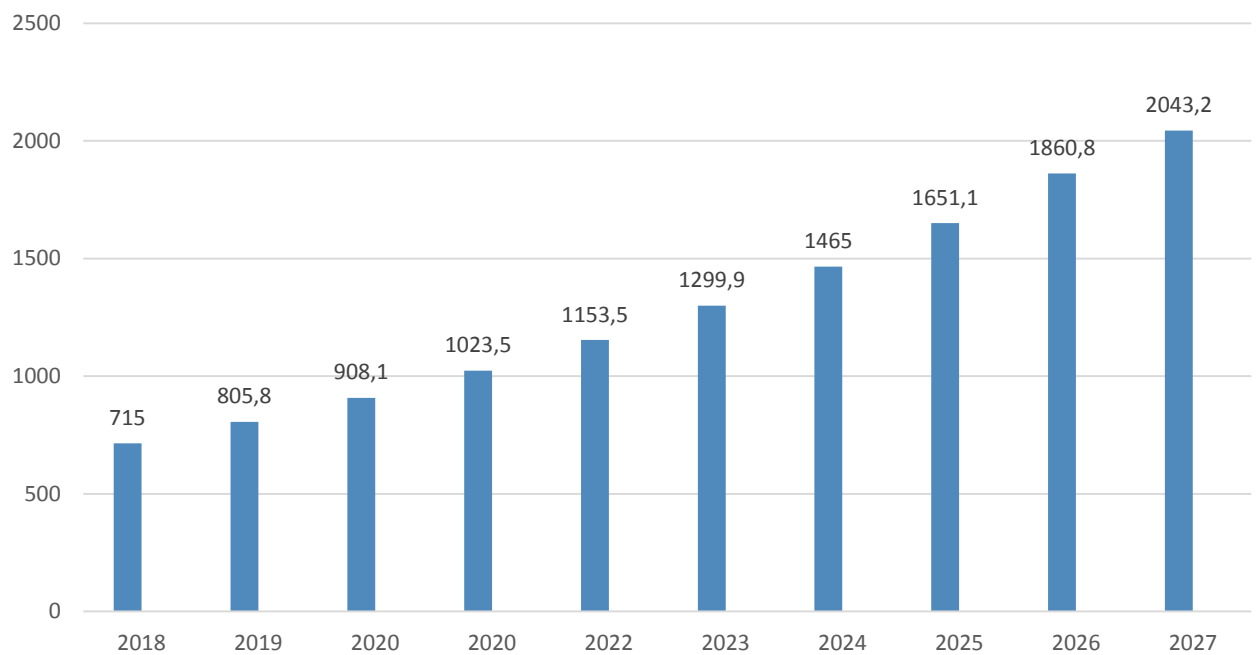

Рис. 2.10. Дохід ринку халяльних продуктів харчування у світі 2018-2027рр.

Джерело: складено автором за даними [23]

Загрозою для світового сільського господарства в наступні десятиліття, на думку світових провідних фахівців, є глобальне потепління. Вважають, що до 2050 року спостерігатиметься ріст середніх температур, зміни режиму опадів, зростання екстремальних погодних явищ, що вплине на рослинництво і тваринництво. Проте даний вплив буде відноситися не до всіх країн, адже у південних, низькоширотних країнах, зміни нестимуть негативний характер, які знижують врожайність аграрних культур, а переважно сприятливу картину прогнозують Північній Америці, деяким районам Південної Америки, Східній Європі (наприклад, Україні) і Центральній Азії [24].

Для подальшого розвитку експорту агропромислової продукції варто: забезпечити справедливу державну підтримку всіх учасників ринку; розвивати експортні поставки зернових до країн Азії та Африки; розвивати агротехнічну науку та методи прогнозування. У свою чергу основні напрями

подальшого розвитку українського аграрного сектору повинні спрямовуватися на розвитку органічного землеробства, впровадження біотехнологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва, створення «розумних» агрофірм та реалізації проектів відродження сільських територій.

2.2. Вплив сертифікації продукції на динаміку експорту продукції агропромисловими підприємствами України

Система стандартизації та сертифікації є однією із головних чинників, які мають вплив на формування експортного потенціалу аграрних підприємств. Причиною досить низького рівня експорту підприємств на міжнародних ринках пояснюється низькою конкурентоспроможністю продукції внаслідок невідповідності сертифікату українського формату до зазначеним нормам світового ринку. Станом на 2021 рік помітно ріст компаній, які гармонізують систему безпеки своєї продукції згідно правилам країн ЄС, Африки, тощо. Це переважно великі компанії та агрохолдинги, які дотримуються українських правил, а також вимог інших країн. Процедура сертифікації та виведення продукції на зовнішній ринок є складною та потребує великих витрат. Не кожне підприємство, яке працює в агропромисловому секторі може дозволити утримувати відділ зовнішньоекономічної діяльності чи спеціаліста із зовнішньоекономічних зв'язків, а без дослідження міжнародного ринку, вийти на нього практично не можливо.

Для перевірки робочої гіпотези, про те що інтенсифікація сертифікації продукції АПК може вплинути на розширення обсягів і напрямків експорту продукції, проведено емпіричне дослідження, яке передбачало проведення статистичних оцінок рівня взаємозв'язку між кількістю отриманих сертифікатів в певній країні (зокрема, сертифікатів впровадження системи

екологічного менеджменту згідно стандарту ISO 14001) та обсягом експорту цієї країни, який включає і експорт сільськогосподарської продукції).

Дані щодо кількості виданих сертифікатів ISO 14001 в 2018-2020 роках в різних країнах світу представлені на сайті міжнародної організації ISO [25]. Обсяги експорту товарів і послуг в розрізі 146 країн світу отримано з бази даних світового банку [26]. Таким чином, вихідна таблиця для аналізу включає шість змінних – кількість виданих сертифікатів ISO 14001 (Cert2018, Cert2019, Cert2020) та обсяги експорту продукції і послуг впродовж останніх трьох років (Exp2018, Exp2019, Exp2020) (дод. А).

Дескриптивний аналіз виявив суттєву міжкраїнну мінливість значень кожної змінної (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Дескриптивні статистики змінних – обсяг експорту в млрд. дол. США, кількість сертифікатів в шт.

Змінна	Обсяг вибірки	Середнє	Мінімум	Максимум	Розмах	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варіації	Асиметрія	Ексцес
Exp2018	146	162,4	1,04	2651,0	2650,9	382,5	235,5	4,49	23,9
Cert2018	145	2068	0	136715	136715	11576	559,9	11,12	129,5
Exp2019	142	164,1	1,12	2631,0	2630,9	381,2	232,3	4,48	23,9
Cert2019	145	2103	0	134926	134926	11447	544,3	11,04	128,2
Exp2020	97	204,7	0,93	2732,4	2732,3	415,1	202,7	4,02	19,2
Cert2020	146	2335	0	168129	168129	14092	603,5	11,41	134,7

Джерело: складено автором самостійно

Так, варіація змінних, які характеризують кількість виданих сертифікатів, є надзвичайно високою. Адже є багато країн, де у підприємств і організацій немає сертифікатів. Розмах варіаційного ряду становить 134926-168129 шт., а коефіцієнт варіації вимірюється тризначним числом (544,3-603,5 %). Також висока мінливість характерна для інших змінних, які відображають динаміку експорту продукції за останні три роки, хоча коефіцієнт варіації їх значень в 2,5-3 рази менший. Розподіл значень змінних не є симетричним навколо їх середніх значень, а характеризується

правобічною асиметрією, коефіцієнт якої коливається від 4 до 11. Високе значення ексцесу, що графічно відображається гострим піком кривої розподілу (див. рис. 2.11), свідчить про значне зосередження значень змінних навколо їх середнього арифметичного. Все це свідчить про високу диференціацію країн за кількістю одержаних сертифікатів і обсягом експорту продукції та домінування у світовому рейтингу країн з невисокими середніми значеннями цих показників.

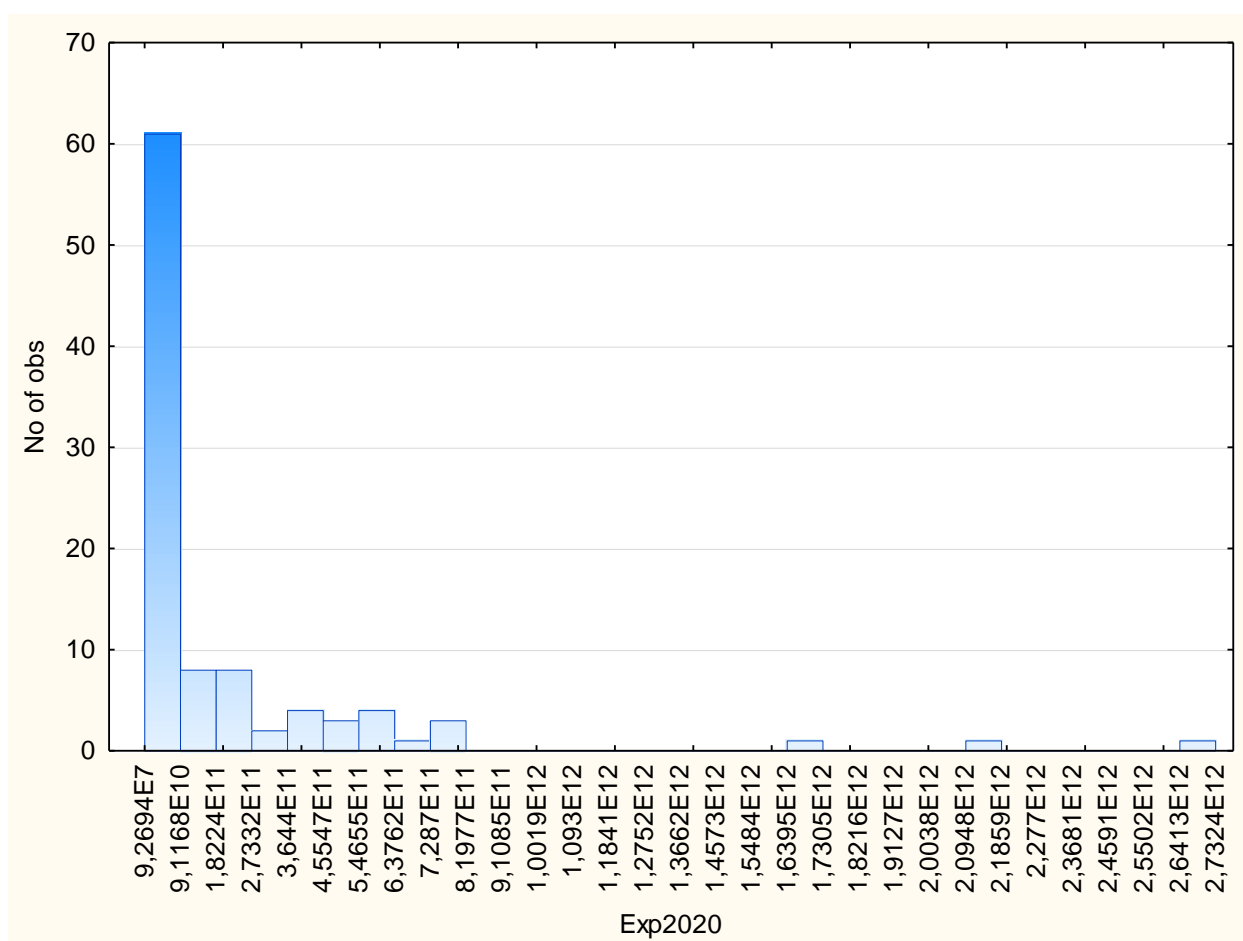

Рис. 2.11. Розподіл кількості країн за обсягом експорту продукції у 2020 році (у дол. США)

Джерело: побудовано автором самостійно

Кореляційний аналіз вихідних даних виявив наявність значного кореляційного зв'язку між кількістю сертифікатів ISO 14001 та обсягом експорту продукції впродовж усіх років. При чому помітним є незначне

зростання значення коефіцієнта парної кореляції Пірсона з 2018 року по 2020 рік (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кореляційна матриця змінних, що характеризують рівень екологічної сертифікації та масштаби експорту продукції країн світу

Змінна	Exp2018	Cert2018	Exp2019	Cert2019	Exp2020	Cert2020
Exp2018	1,000 N=146	0,6448 N=145 p=0,000	0,9997 N=142 p=0,00	0,6469 N=145 p=0,000	0,9944 N=97 p=0,00	0,6327 N=146 p=0,000
Cert2018	0,6448 N=145 p=0,000	1,000 N=145	0,6477 N=141 p=0,000	0,9998 N=145 p=00,00	0,7084 N=96 p=0,000	0,9991 N=145 p=0,00
Exp2019	0,9997 N=142 p=0,00	0,6477 N=141 p=0,000	1,0000 N=142	0,6498 N=141 p=0,000	0,9949 N=97 p=0,00	0,6359 N=142 p=0,000
Cert2019	0,6469 N=145 p=0,000	0,9998 N=145 p=0,00	0,6498 N=141 p=0,000	1,0000 N=145	0,7098 N=96 p=0,000	0,9988 N=145 p=0,00
Exp2020	0,9944 N=97 p=0,00	0,7084 N=96 p=0,000	0,9949 N=97 p=0,00	0,7098 N=96 p=0,000	1,0000 N=97	0,6993 N=97 p=0,000
Cert2020	0,6327 N=146 p=0,000	0,9991 N=145 p=0,00	0,6359 N=142 p=0,000	0,9988 N=145 p=0,00	0,6993 N=97 p=0,000	1,0000 N=146

Джерело: складено автором самостійно

Оскільки усі коефіцієнти кореляції, зазначені в таблиці, виявилися значущими ($p < 0,05$), то з високою ймовірністю можна стверджувати, що між дослідженими змінними існує лінійна стохастична залежність. Те ж саме підтверджує графічний аналіз діаграм розсіювання (дод. Б).

В результаті регресійного аналізу побудовано лінійні однофакторні моделі, у яких в якості залежної змінної виступають обсяги експорту продукції в різні роки, а в якості незалежної – кількість сертифікатів ISO 14001, виданих в певній країні (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати однофакторного регресійного аналізу (залежна змінна – обсяги експорту продукції у країнах світу, незалежна змінна – кількість отриманих сертифікатів ISO 14001)

№ моделі	Аналітична форма моделі	Вибірка (N країн)	Критерії адекватності і значущості параметрів моделі
----------	-------------------------	-------------------	--

			R ²	F-критерій Фішера	значення для	
					intercept	коефіцієнта регресії (b)
1	Exp2018 = 1,19E+11 + 2,14E+07 Cert2018	145	0,416	101,7	<0,0001	<0,0001
2	Exp2019 = 1,19E+11 + 2,14E+07 Cert2019	141	0,422	101,6	<0,0001	<0,0001
3	Exp2020 = 1,46E+11 + 1,69E+07 Cert2020	97	0,489	90,9	<0,0001	<0,0001

Примітка: $F_{\text{табл.0,05}}(1,100) = 3,94$, $F_{\text{табл.0,05}}(1,145) = 3,91$

Джерело: складено автором самостійно

Усі регресійні моделі є адекватними, а їх вільні члени та додатні коефіцієнти регресії - значущими. Все це свідчить про наявність значущого впливу сертифікації продукції (в даному випадку екологічної) на зростання обсягу експорту продукції.

Проведений канонічний аналіз між множинами змінних (перша множина – три змінні, що відображають кількість виданих сертифікатів впродовж останніх років, друга множина – три змінні, що ілюструють експорт продукції в ці роки) підтверджує наявність кореляційної залежності між цими списками змінних (табл. 2.5). Коефіцієнт канонічної кореляції становить 0,929 і він є високо значущим (критерій $\chi^2 = 204,2$). Показники загальної надмірності для обох множин змінних є високими, що ще раз свідчить про наявність залежності між списками змінних. Однак, більша міра надмірності для правої множини (84,8 %) свідчить, що ліва множина змінних, яка відображає показники експорту, є більш інформативна для пояснення мінливості змінних

Таблиця 2.5

Результати канонічного аналізу залежності між списками змінних

N=96	Канонічний R =0,929 χ^2 (9) =204,24 p = 0,0000	
	Ліва множина	Права множина
Кількість змінних	3	3

Варіація добути	100,0 %	100,0 %
Загальна надмірність	50,0812%	84,7893%
Змінна 1	Exp2018	Cert2018
Змінна 2	Exp2019	Cert2019
Змінна 3	Exp2020	Cert2020

Джерело: складено автором самостійно

правої множини. Тобто, існує і зворотній впливу обсягу експорту на інтенсивність сертифікації продукції в країні. Загалом, можна припустити, що як в економіці в цілому, так і в агропромисловому секторі, з великою ймовірністю проявляється взаємний позитивний вплив цих двох факторів один на одного (експорту і сертифікації).

2.3. Оцінка стану екологічної стандартизації і сертифікації виробництва сільськогосподарської продукції в Україні

Промисловість і транспорт часто розглядаються як основні забруднювачі навколишнього середовища. Однак, сільське господарство завдає не меншої шкоди довкіллю. Традиційна техніка сільськогосподарського виробництва здатна серйозно порушувати природний баланс і забруднювати навколишнє середовище. На сьогоднішній день важко перерахувати всі екологічні проблеми, викликані людиною, що виробляє продукти рослинного і тваринного походження.

Попит у населення на екологічну чисту продукцію щороку зростає, особливо в європейців, не дивлячись на те, що рівень цінових надбавок на таку продукцію становить 10–25% порівняно зі звичайними продуктами. Така увага до екологічних продуктів вимагає впровадження екологічної стандартизації та сертифікації. У порівнянні з традиційною їжею екологічно чиста продукція має багато переваг: не містить синтетичних хімікатів, пройшла випробування та сертифікацію, не містить генетично модифікованих інгредієнтів, не містить консервантів і барвників під час обробки.

Іноземні дослідження свідчать про те, що процедура сертифікації органічного виробництва в основному обмежується перевіркою відсутності використання агрохімікатів. Проте, донині сертифікація органічних виробництв не передбачає екологічного оцінювання агротехнологій, яке серед іншого дозволяє вибирати раціональні техніко-технологічних рішення виробництва сільськогосподарської продукції.

Важливість і необхідність впровадження системи екологічної сертифікації полягає в тому, щоб її застосування відповідало потребам суспільства в охороні навколишнього середовища; споживачі могли отримувати реальну інформацію про екологічну відповідність продукції; виробники підвищували конкурентоспроможність продукції; Україна могла реалізувати прагнення стати повноправним членом Європейського Союзу.

Досить часто в Україні на сільськогосподарській продукції розміщувалися такі ярлики, як «еко», «екологічно чистий», які не підтверджувалися зазвичай жодними документами. Однак, таке маркування можливе лише після ретельної перевірки від циклу виробництва до складу та утилізації, до того ж товар повинен на 95% складатися з органічної сировини.

Статтею 23 Закону України «Про публічні закупівлі» передбачено застосування вимог екологічних характеристик товарів, послуг або робіт до технічної документації [27]. Оскільки, екологічні характеристики товару відносяться до характеристик, пов'язаних з впливом на навколишнє середовище та здоров'я людини на одній або кількох стадіях життєвого циклу, абзацом другим пункту 5 цієї ж статті визначено, що знаки, протоколи випробувань і сертифікати повинні видаватися органами з оцінки відповідності, а їх можливості підтверджуються акредитацією або іншими способами, встановленими законодавством.

В Україні згідно до наказу Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 31 грудня 2015 року № 221з 1 липня 2016 року діє ДСТУ ISO

14001:2015 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування» (ISO 14001:2015, IDT) [28]. Наявність сертифікату ISO 14001 створює для підприємства переваги під час участі в тендерах та допомагає успішній співпраці із закордонними партнерами.

У світі з 1999 року по 2016 рік спостерігалось стрімке впровадження зазначеного стандарту і певна стабілізація процесу впродовж останніх чотирьох років (рис. 2.11). Кількість виданих сертифікатів за стандартом зріс у 24,8 разів за досліджуваний період.

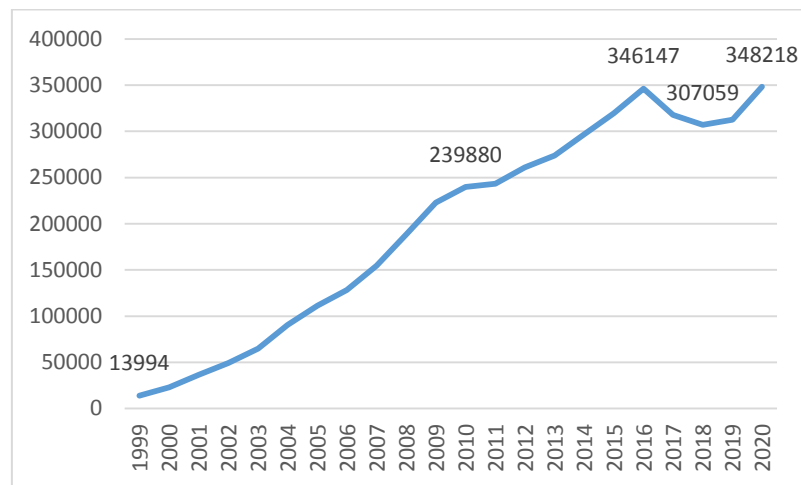

Рис. 2.11. Кількість сертифікованих підприємств за стандартом ISO 14001 в світі з 1999 р. по 2020 р.

Джерело: розроблено автором за даними [29]

Схожа тенденція впровадження на підприємствах систем екологічного менеджменту характерна також для країн Європи, які щороку збільшують кількість виданих екологічних сертифікатів. (рис. 2.12).

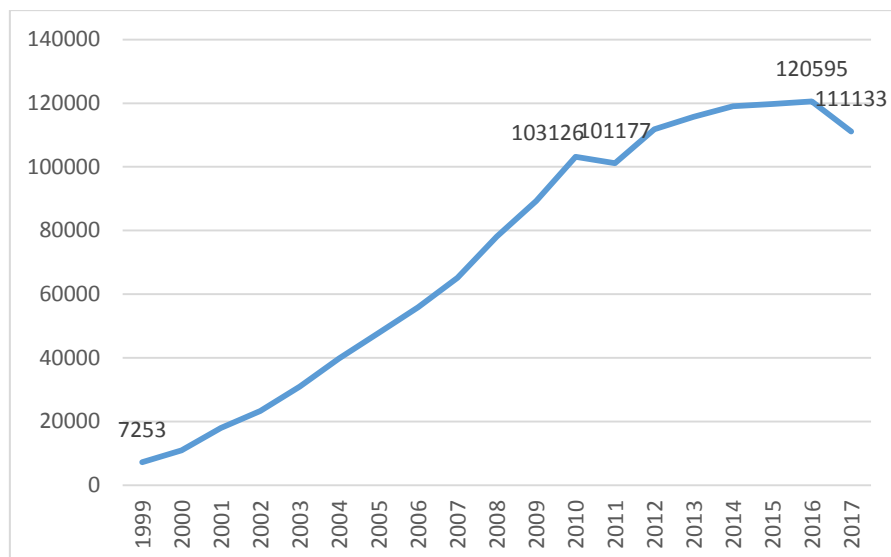

Рис. 2.12. Кількість сертифікатів в Європі з 1999 р. по 2017 р.

Джерело: складено автором за даними [29]

Об'єктами екологічної сертифікації сьогодні стали підприємства та виробництва. Метою впровадження системи екологічної сертифікації в Україні є створення технологічних процесів, які найменш будуть негативно впливати на навколишнє середовище, збільшать якість продукції та її конкурентоздатність. Такого виду сертифікація допоможе економно використовувати матеріально-сировинні та енергетичні ресурси та екологічно поводитися з відходами, а також контролюватиме безпечну продукцію для споживачів як в Україні так і закордоном. В Україні перший сертифікат видано у 2001 році, а наступні роки динаміка є позитивною з стрибкоподібними коливаннями (рис. 2.13).

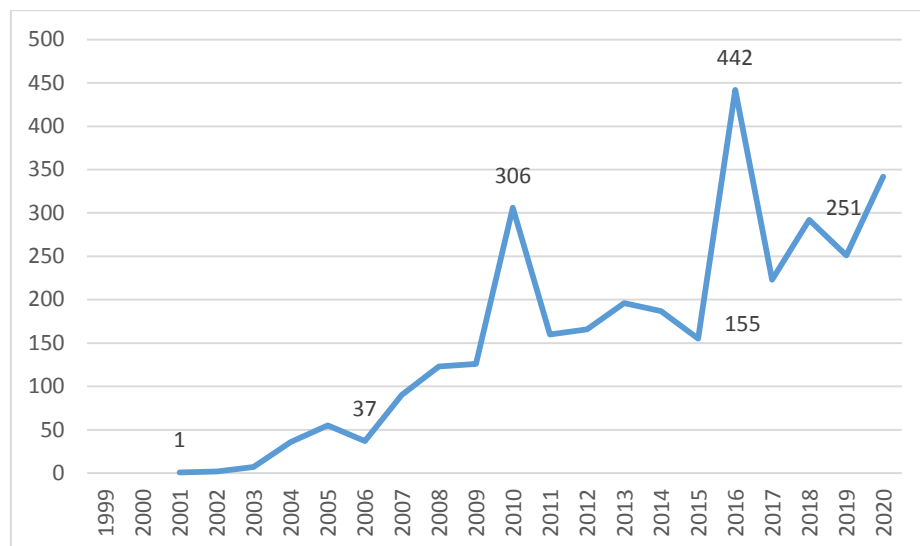

Рис. 2.13. Кількість сертифікатів в Україні з 1999 р. по 2020 р.

Джерело: складено автором за даними [29]

Отже, запровадження системи екологічної сертифікації товарів та процесів, відповідатиме зовнішнім та внутрішнім вимогам. Це включатиме в себе необхідність суспільства в охороні довкілля, потребу споживачів отримувати достовірну інформацію про екологічні характеристики товарів, прагнення виробників збільшити конкурентоспроможність видів продукції. Результатом такої сертифікації стане дотримання вимог міжнародної спільноти та СОТ, а також підсилить можливість України стати повноцінним членом ЄС.

РОЗДІЛ 3

ТЕНДЕНЦІЇ, ОБМЕЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СЕРТИФІКАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ

3.1. Удосконалення системи державного регулювання стандартизації та сертифікації продукції аграрного сектора економіки України

Диверсифікація експорту продукції агропромислового комплексу повинна супроводжуватися посиленням конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх ринках і здійснюватися за рахунок товарів з високою доданою вартістю. Держава повинна створити умови всебічної підтримки виробників, які експортують продукцію АПК, забезпечити допомогу у сертифікації продукції та спростити оформлення митного експорту.

Механізм державного управління щодо максимально ефективного використання потенціалу агропромислового експортного комплексу України має ґрунтуватись на таких засадах:

- гармонізація національного законодавства зі стандартами Євросоюзу у секторі торгівельної політики;
- пом'якшення тарифних ставок між Україною та країнами ЄС;
- затвердження національної системи стандартизації і сертифікації аграрної продукції, що повинна бути побудована на європейських засадах безпеки харчування та інших нормативних вимогах ЄС.

Економічне співробітництво України з країнами ЄС та США сприятиме проникненню вітчизняних товаровиробників на дуже розвинені, проте вимогливі агропродовольчі ринки. В той же час конкуренція з іншими державами на міжнародному ринку стимулюватиме оновлення виробництва в АПК.

Україна володіє високим потенціалом виробництва органічної продукції, але при цьому виробники зустрічаються з низкою перешкод, що зумовлені не тільки недостатньою обізнаністю зі специфікою ринку продукції, а й недосконалістю чинного нормативно-правового регулювання виробництва, системи державного контролю за виробництвом та якістю, системи надійного захисту споживчих прав та активної системи санкцій відносно різного роду фальсифікацій.

Удосконалення механізму виробництва та збуту органічної продукції дозволить українським виробникам закріпитися не лише на внутрішньому, але і на світовому ринках з високими конкурентними перевагами. У жовтні 2020 року Урядом затверджено Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції (постанова № 1032), який підготовлено, зважаючи на вимоги законодавства ЄС. З огляду на те, що Україна є провідним постачальником органічної продукції на міжнародних ринках, запровадження власної системи сертифікації підвищить імідж України на ринку. Більше того, це допоможе розширити органічний сектор АПК, забезпечити прозорість виробництва, спрямує органічну продукцію і на внутрішній ринок.

Зі сторони держави позитивний вплив мала б компенсація впродовж перехідного періоду усім сільгоспвиробникам у розмірі 50% понесених витрат на проведення та підтвердження відповідності виробленої органічної продукції або сировини та одержання сертифіката відповідності незалежно від видів сільськогосподарської діяльності та видів продуктів переробки. Після цього періоду таку компенсацію (у розмірі не більше 100,0 тис. грн. на одного суб'єкта господарювання) варто надавати лише підприємствам, що отримують чисту виручку від реалізації продукції впродовж останнього року до 10,0 млн грн., і мають у власності та/або користуванні до 300 га земель сільськогосподарського призначення[30].

Недовершеність в управлінні якістю спостерігається в фітосанітарному законодавстві. В Україні існує проблема використання несертифікованого насіннєвого матеріалу при вирощуванні картоплі, яка часто вирощується з насіння, яке не мало перевірки. Така ситуація має негативний вплив на якість готової продукції та її експорт. Прикладом для України повинен стати досвід європейських держав. У Німеччині якість ввезеного насіння контролює Федеральне відомство продовольства і сільського господарства. Одним із його завдань є перевірка насіннєвого матеріалу при ввезенні на територію Німеччини. Введення штрафів за реалізацію картоплі, або ж інших продуктів, які виростили з насіння поганої якості, що не має відповідних сертифікатів, захищає інтереси виробників сільськогосподарської продукції, які стежать за станом земель та турбуються про здоров'я споживачів.

У 2006 році створено проект «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД). Його метою є підтримка України в розвитку сільського господарств та збільшення міжнародних конкурентних переваг із врахуванням потенціалу, що створюється як наслідок Угоди про Асоціацією між Європейським Союзом та Україною [31]. Проект повинен інформувати про німецький, а також досвід європейських країн організації рамкових аграрно-політичних угод, а також зі створення аграрно-політичних установ.

Підтримка таких проектів з боку міжнародних партнерів, використання німецького досвіду незалежної сертифікації, консультації німецьких експертів значно підвищують якість розробки методики, зміцнюють довіру до пілотних проектів та соціально-економічний статус їх результатів.

Проект надає консультації в питаннях щодо умов ведення бізнесу в аграрному секторі, у тому числі, щодо формування прозорого земельного ринку, підтримання сталого розвитку аграрного комплексу, збільшення використання біоенергії у виробництві, гармонізації національних стандартів якості і безпеки продукції до європейських стандартів, у тому числі посилення захисту прав покупців.

Створення незалежної системи сертифікації, яка наближена до реальних потреб ринку та потреб підприємств, позитивно вплине на національну систему контролю якості продукції та охорону навколишнього середовища. Все це допоможе виробникам сільськогосподарської сировини і готової харчової продукції у виведенні продукції АПК на глобальні ринки та розвитку виробництва з високою доданою вартістю. В результаті становлення сучасної системи стандартизації і сертифікації центральні органи виконавчої влади, до компетенції яких належить реалізація політики у сфері безпеки і якості продукції, охорони довкілля, в особі неурядових інституцій стандартизації та сертифікації отримають потужний механізм реалізації такої політики.

Для реалізації розвитку національної системи сертифікації продукції пропонується реалізувати наступні заходи:

- вивчити механізми системи державного контролю за якістю продукції АПК, екологічного контролю, контролю за дотриманням соціальних стандартів і досвід незалежної сертифікації QS в Німеччині [32];
- розробити методологію незалежної стандартизації і сертифікації (включно з її правовим підґрунтям та фінансово-економічною основою) на основі отриманого досвіду та за участі іноземних фахівців;
- опрацювати систему незалежної сертифікації у сфері агропромислового виробництва, процедуру незалежної сертифікації, порядок оприлюднення її результатів;
- провести такого виду сертифікацію для одного з підприємств у відкритому режимі з формуванням звіту за результатами сертифікації, публікацію інформації про результати сертифікації.

Удосконалення державного регулювання з питань якості та безпеки агропромислової продукції призведе до:

- скорочення або ж виключення витрат, які пов'язані з якістю та безпекою не лише продукції, але і процесу виробництва, що не відповідає встановленим нормам;
- можливості статистичного аналізу даних виробництва та експорту, з метою покращення якості готової продукції та її виробництва;
- надійного забезпечення безпеки сільськогосподарської продукції з подальшим експортом в усі країни світу;
- зростання довіри покупців та ділових партнерів до продукції агропромислового комплексу економіки України.

Порівнюючи зміст систем регулювання України та європейських країн бачимо, що якість товарів перевіряється в Україні державою, а в країнах Євросоюзу даний контроль проводить ринкова конкуренція, де не втручаються органи влади. В Україні державні інституції створювали стандарти, а в європейських країнах до цього процесу залучалися представники бізнесу, споживачі та виробники, які слідкують за прогресом та оновленням вимог до продукції. Таким чином, щоб збільшити ефект від системи сертифікації й стандартизації в Україні необхідно перейти від перевірки наявності документу, що засвідчує сертифікацію, до перевірки безпосередньо конкретного товару. Такі дії забезпечать зменшити відсоток зловживань.

3.2. Гармонізація процедур сертифікації продукції в контексті угоди про асоціацію України та ЄС

6 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, яка 1 вересня 2017 року набула чинності у повному обсязі [33].

За своїм обсягом та предметом охоплення «Угода про асоціацію» є найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України, а також найбільшою міжнародною угодою, укладеною ЄС з третьою країною в історії

ЄС. Угода визначає нову модель відносин між Україною та Європейським Союзом, засновану на принципах «політичного союзу та економічної інтеграції», і служить стратегічним орієнтиром для системних соціально-економічних реформ України [34]. Поглиблена та всеосяжна зона безперешкодної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, передбачена угодою, визначатиме правову основу для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили між Україною та Європейським Союзом.

Угодою зазначено основні принципи сертифікації сільськогосподарської продукції України. Щодо сертифікації рослин та продуктів рослинного походження кваліфіковані органи використовують принципи, що викладено у відповідних Міжнародних стандартах щодо фітосанітарних правил. Стосовно експорту тварин та продуктів їхнього походження існує ряд правил для сертифікації та її проведення [35]:

- компетентний орган повинен гарантувати те, що інспектори володіють необхідними знаннями щодо ветеринарного законодавства, сертифікованих тварин і продуктів тваринного походження, а також мають загальне розуміння правил складання та видачі сертифікатів;

- особи, що перевіряють не повинні це робити, якщо у них немає відповідних знань;

- експерт не повинен підписувати пусті та не повністю заповнені сертифікати або ті, які не перевірені ними, чи які вийшли з-під їхньої інспекції. Сертифікат, який підписали на основі іншого свідоцтва або сертифіката, перевіряюча особа повинна перевірити готовий документ перед підписанням, для виключення можливих помилок;

- повноважені органи сторін повинні застосувати необхідні заходи, щоб провести цілісну сертифікацію. Також вони мають простежити, щоб призначені ними експерти мали статус, який дозволить бути неупередженими і не бути зацікавленими у тваринах чи продуктах, що

проходять сертифікацію та те, що вони розуміють значення змісту конкретного сертифікату, підписаного ними;

- сертифікати повинні складатися на зрозумілій для перевіряючого мові та мові сторони-імпортера;

- кожна зі сторін запроваджує такі перевірки, які необхідні запобіганню видачі фальшивих чи помилкових сертифікатів та махінацій по виготовленню або використанню сертифікатів, які повинні видаватися згідно з ветеринарним законодавством.

Якщо розслідування, щодо можливого виготовлення шахрайського сертифікату, покаже невідповідність нормам компетентні органи вживають відповідні заходи для стягнення штрафу. Такі заходи можуть на деякий час усунути перевіряючого, якщо він свідомо видав такий сертифікат. Проте, якщо в ході перевірок доведено шахрайські дії зі сторони виробника, це може означати відмову у подальшій видачі сертифікату такій особі або підприємству.

Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом є принцип про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ). Ним визначено суттєву лібералізацію торгівлі (усунення квот або ж тарифів) між учасниками, гармонізацію законодавчої та нормативно-регуляторної бази.

Робота зі створення зони вільної торгівлі, полягатиме в [36]:

- анулюванні Україною та країнами європейського союзу імпортуємих

мит на велику кількість товарів, які ввозяться на один одного ринки;

- становленні умов визначення походження всіх товарів, які є одними з елементів використання торгівельних преференцій;

- затвердженні Україною власних технічних регламентів, санітарних заходів та заходів щодо безпечності харчової продукції у відповідність з європейськими. Це дозволить вітчизняним промисловим товарам,

сільськогосподарській та харчовій продукції виходити на ринок не потребуючи додаткової сертифікації в ЄС;

- визначенні найбільш позитивних умов входу до своїх ринків;
- оцінці процедур та попередженні шахрайства, контрабанди, інші правопорушень у сфері сертифікації продукції.

За Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, сторони мають право робити всебічний огляд цілей після 5 років. Згідно результатів Моніторингового звіту “Україна та Угода про асоціацію за 2014-2019 роки” Україна в середньому реалізувала Угоду на 41,6 %. Дана оцінка містить виконану роботу, до прикладу, розроблені законопроекти, які поки не стали законами. В межах такої цифри 12,3 % – виконано точно (всі закони прийняті та відповідають вимогам ЄС), 10,4% – виконання продовжується (робота проводиться або вже проведена, але поки не прийняті деякі підзаконні акти), 18,9% – початкове виконання (нормативні акти тільки починають розроблятися). Понад 90% стандартів СРСР, які на даний момент застаріли, змінено відповідно до новітніх міжнародних стандартів. Ступінь гармонізації державних стандартів впродовж останніх п'яти років збільшився вдвічі і становить 65%.

Вітчизняну систему якості та безпеки продукції оптимізовано відповідністю згідно норм СОТ і ЄС, утворено національний орган стандартизації та органи ринкової охорони щодо вимог технічних регламентів. Створений український національний орган стандартизації отримав відповідний статус у міжнародних і європейських організаціях, а державний орган акредитації набув повноправного членства і визнається в іноземних організаціях акредитації. Україна отримала повноправне членство в Метричній конвенції та Генеральній конференції з мір та ваг (CGPM) [37].

Однією з проблем були нетарифні бар'єри, що пов'язуються з сертифікацією української продукції, яка йде на експорт в ЄС. Угода визначає, що це безбар'єрний процес, який передбачає взаємне визнання

документів. Проте виробники, які потрапляють на ринок ЄС, зустрічаються зі сертифікацією на рівні окремих країн. Тому для виробника, який лише планує розпочинати експортні поставки в європейські країни, з'являються деякі перешкоди.

Починаючи з 2017 року в абсолютному обсязі набула дійсності Угода про асоціацію, розділи якої містять інформацію про торгівлю та економічну співпрацю. Угода окреслює утворення ЗВТ з 2016 року між європейським ринком та українським. Метою такої співпраці є лібералізація обопільного доступу на ринки, а також погодження українських правил і регламентів згідно норм ЄС. У ЗВТ передбачається зниження чи повна відміна митних ставок і тарифів на значну частину продукції у взаємній торгівлі.

Для користування пільговими тарифами під час розмитнення товарів, митний орган повинен надати сертифікат EUR.1. Даного виду сертифікат містить документ, що доводить українське чи європейське походження товару, а також надає перевагу виконати митне очищення вантажу зі застосуванням преференційної митної ставки, в такий спосіб зменшуючи його вартість для споживача. В Україні дана сертифікація проводиться безоплатно лише для однієї партії товарів, які експортуються, згідно письмової заяви експортера або під відповідальність експортера, виключно уповноваженою на це посадовою особою органів ДФС України (порядок заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 затверджений наказом МФУ від 18.11. 2014 р. № 1142) [38].

Кількість вітчизняних організацій, що здійснюють експорт товарів до країн ЄС збільшується. Станом на 2014 рік експорт до Євросоюзу виконували 10 002 компанії, а в 2019 році їхнє число доволі зросло і склало 14 545 компаній. У тому ж році видано більше 107 тис. сертифікатів виду EUR.1. З початку застосування поглибленої і всеохоплювальної зони вільної торгівлі митними органами надано більше 330 тис. сертифікатів EUR.1. Значно зростає кількість спрямованих на Європу експортерів, які одержали

статус уповноваженого експортера та мають змогу експортувати свою продукцію до країн ЄС без оформлення сертифікату EUR.1. Станом на даний час таких підприємств вже 251 [39].

Отже, для України залишається важливим завданням підвищення розвитку експорту сільськогосподарської продукції та її стандартизації в умовах активної співпраці з Євросоюзом.

ВИСНОВКИ

Агропромисловий сектор України є однією з пріоритетних ланок національної економіки та фундаментом розширення зовнішньоекономічної діяльності. На теперішній час стан агропромислового комплексу в значній мірі визначає експортний потенціал України. Українські компанії та фермерські господарства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, часто зустрічаються з певними перешкодами і обмеженнями, серед яких домінують наявність експортних квот та необхідність сертифікації продукції.

Прогнозується, що агропромисловий комплекс в найближчі кілька років надалі залишиться головним наповнювачем українського бюджету, а продукція сільського господарства, як і в останні роки, буде однією із ключових елементів експорту на міжнародні ринки.

Сьогоднішні тренди розвитку експорту продукції АПК є позитивними і це відбувається великою мірою завдяки розвитку співробітництва з європейськими країнами. Вітчизняний експорт сільськогосподарської продукції має значні перспективи в напрямку країн Азії та Африки, ринки яких характеризуються значним потенціалом росту. Саме в цих країнах існують значні потреби в зерновій продукції та в продукції тваринного походження. Стратегічним курсом для українського експорту є поглиблення торгових зв'язків з Китаєм. Даний ринок – наймасштабніший у світі з постійно ростучим попитом на продукти харчування.

Ринки розвинутих держав світу є цікавими для українських компаній через високу купівельну спроможність їх населення. Статистика свідчить про високий рівень конкуренції на них, тому проникнути туди важко. Вагомим фактором результативної міжнародної торгівлі є оптимізація системи стандартизації. Така оптимізація може допомогти збільшити об'єми експорту, покращити контроль за імпортом.

Для виходу вітчизняної продукції, в т.ч. аграрного сектору, на ринок Європейського Союзу, важливим завданням є усунення технічних бар'єрів

шляхом утворення гармонійних правових актів щодо якості та безпечності продукції з європейськими стандартами; збільшення довіри до результатів випробувань товарів згідно поставлених норм.

Міжнародна сертифікація вітчизняних агропромислових підприємств та їх продукції дозволить не тільки сформувати переваги перед іншими виробниками на глобальному ринку, але і підвищити якість продукції АПК на внутрішньому ринку.

Угода про асоціацію України та ЄС ставить перед українськими виробниками низку викликів. Одним з них є те, що підприємствам потрібно почати вести своє виробництво саме за стандартами ЄС. Для вітчизняних сільськогосподарських виробників важливим кроком у бік змін повинно стати покращення системи управління, підвищення якості та безпеки продукції на всіх етапах виробництва. Високі стандарти стимулюватимуть виробництво продукції кращої якості та підвищуватимуть конкурентоздатність виробників, захищатимуть інтереси покупців.

В останні роки збільшується відсоток експорту органічної продукції та продукції, що відповідає сертифікату Халяль. Статистика ілюструє високий прогнозований ринковий дохід в даних напрямках, тому виробникам можна рекомендувати більше спрямувати свої потужності на виготовлення таких видів продукції. Позитивними напрямками розвитку агропромислового сектору є впровадження сучасних біотехнологій при виробництві продукції рослинного і тваринного походження, створення «розумних» агрофірм та застосування системи міжнародної сертифікації продукції.

Проведені емпіричні дослідження широкої вибірки країн виявили значний позитивний кореляційний зв'язок між кількістю сертифікатів ISO 14001 та обсягом експорту продукції впродовж 2018-2020 років. Зауважимо, що сертифікація продукції АПК має вплив як на обсяг експорту, так і на його напрямки. Тенденції до експансії експорту спостерігаються вже не один рік, адже підприємства постійно розвиваються, покращують технологічне

оснащення та якість продукції. Конкуренція з іншими країнами на світовому ринку в свою чергу стимулюватиме інноваційне виробництво агропромислової продукції та удосконалення форм державної підтримки стандартизації АПК.

Для спрощення процедури отримання сертифікатів в першу чергу потрібно скоротити терміни їх видачі, а процедуру виконувати прозоро та не дорого. Такі умови сприятимуть зниженню цін на товари, а отже підвищенню їх конкурентоспроможності.

Таким чином, Україна має всі умови для збільшення експортного потенціалу агропромислових підприємств, а вітчизняні компанії – можливості для експортної експансії у різні сегменти глобального аграрного ринку. Проведені дослідження дають підставу зробити загальний висновок щодо необхідності вдосконалення в Україні сертифікаційної системи та покращення якості інституцій, що проводять сертифікацію підприємств та їх продукції. Все це забезпечить сталий розвиток національної економіки і створить противаги загрозам експорту продукції АПК, що виникають на світових ринках.